

1572
1573
1574
1575
1576
1577
1578
1579
1580
1581
1582
1583
1584
1585
1586
1587
1588
1589
1590
1591
1592
1593
1594
1595
1596
1597
1598
1599
1600

1601
1602
1603
1604
1605
1606
1607
1608
1609
1610
1611
1612
1613
1614
1615
1616
1617
1618
1619
1620
1621
1622
1623
1624
1625
1626
1627
1628
1629
1630
1631
1632
1633
1634
1635
1636
1637
1638
1639
1640
1641
1642
1643
1644
1645
1646
1647
1648
1649
1650
1651
1652
1653
1654
1655
1656
1657
1658
1659
1660
1661
1662
1663
1664
1665
1666
1667
1668
1669
1670
1671
1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1700

1701
1702
1703
1704
1705
1706
1707
1708
1709
1710
1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

MAIORVM

SIMVL AC LITERARVM OR
namentis nobilitato Satrapæ D. Eb
berhardo a' Dann, arcis Martbur
gicæ, nec non Ilenachenlis urbis
illustri præfecto, Domino suo
plurimum colendo Rein-
hardus Lorichius Ha
damarius S. D. P.

Cicero, uir clarissime, te ualde
miraturum, quæ causa fue-
rit, cur ego, cui necessitudo
uel aliqua tecum non inter-
cedat, hanc Africanæ perse-
cutionis historiam, à tinear-
um, quibus arrodi uidebatur, iniuria uindi-
catam, uoluerim sub auspicio tui nominis, in
publicum prodire. Atqui satis amicitia (si pa-
teris) contractum arbitror, ex communibus
arrium liberaliū studijs, quæ maxima necessi-
tudinis uincula Cicero prædicat. Infatiabili
tu bonarum literarum amore teneris, & ego

Epistola

ego, si non pari, tamen qualicūq;. Quæ si forsitan ut leuioris momenti causa queat eleuari, succedent alia, quæ calcar addiderunt, & quibus ad audaciam, ipse tu fenestram aperuisti. Erenim te ipsum neges, aut tot animi dotibus expositum exuas oportet, si à cultoribus humanitatis, obseruari et impense coli nolis. Sed ut idē maneat, & nolens uolens te ipsum perferas, necesse est, ita hoc, tui studio faueas, non iniquum erit. Autoritate summa præditi uiri complures, tuam encomijs mihi non fucatis uirtutem, optima disciplinarum fruge redimitam prædicauerūt, ut omnino barbarus haberi possim, si de bonis literis optime merito tibi qualibuscūq; scriptis nō ostendero, quanto, studiorum ac uirtutis causa, te uel amore uel officio prosequi debeā, dignissimum, quem studiosi certatim omnes asserāt dignum (ut aiunt) obelisco, καὶ ὀβελισκῷ. Qui licet ista re modestiam tuam magis offenderint, quā gratum tibi fecerint, uera tamē assertionem profiteri poterunt: Felicem illū principē, qui plurimos tui, simul ac D. Rodolphi Schenck in Suueynszbergk prudentissimi uiri, similes habuerit Nestoras, hoc est, sapientissimos uiros, magis intelligentia rerum diuina, & egregio doctrinarum fructu, quā

dedicatoria.

prouectioris ætatis experientia, florentibus annis non conueniente, nobilitatos. Et fortunatam Germaniam, si cæteri nobiles omnes, exemplum uestrum imitati, bonas literas, ac uirtutum studia prosequerentur, fauore paulo maiore, quā uenationum nimiarū, pomparum, ac computationum certamina. Sed, ut in primis tu raro, ueræ nobilitatis ornamento præfulges, ita rarum hoc, non ubiq; uisum historiæ monumentum, tibi dicendum existi mai, uirtute tua dignum, in præsentiarū arbitratus ^{uim uiderunt}. Complures alias rerum gestarum expositiones habes domi, sed hanc nondum. Quæ tempora illa durissima, circiter annum dñi. CCCCXXX. complectitur, quibus effera gēs Vandalorum, ab Hispanijs in Africam transiens, ab initio non solum armis ac flammis uastauit omnia, sed etiā Christiano sanguine conspurcauit, & Arrianorū episcopi crudelius, quā rex impius, & Vandalis sæuierunt. Illius igitur beneficio res bibliothecæ tuæ iam accedēt complures, lectu dignæ, & obseruatu plurimæ. Videbis, quāto olim Christiani seruire domini uerbū amplexi, & non ore tantum professi sint, sed factis omnibus, ac sanctis operibus ad amissim expresserint. Non em̄, sicut hodie uidemus heri,

Epistola

cum admiratione primum, ac gaudijs acceperunt, mox diuitiarum, gloriae & uoluptatum humanarum praestigijs elusi, despicatum habuerunt, sed diuino fauore partam margaritam istam preciosam, uniuersae totius orbis claritati praeferre non dubitarunt. Nec ad tempus credentes, in afflictionum temporibus recesserunt, sed potius in orationibus, ieiunijs, eleemosynis, siti, fame, laboribus, lachrymis, uerberibus, carceribus ac periculis frequentes fuerunt, ac fortes perdurauerunt, ut manibus admotis aratro nunquam respiciendo, fieret apti regno Dei. Quotus autem quisque nostrum est, qui procellis aduersitatum ingruentibus, non respiceret? Atqui hoc in libello, uaria, non emortuae, nec in uestibus aut lingua solum posita, sed uiuacis & operibus suis undique sanctae fidei, ac S. Trinitatis confessione, quam multi cruore suo sancientes, expleto certamine, coronam ad immarcescibilem perueniunt. In quibus omnibus studia pietatis, & potissimum imitatu dignissima dogmata perpendes, non requisiturus, oratorijs blanditijs arridentem, aut fucis pigmentatae dictionis phrasim, quam est tuo, si libeat, librario thesauro poteris depingere. Porro noster in ea tempora Victor incidit, in quibus lugendi & grauissima patien-

dedicatoria.

gulatos & enectos, alios alio atque alio mortis horridioris genere trucidatos. Obseruabis presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum, ac uirginum sacrarum & monachorum ordines, a Christianis habitos in precio, & cenobia ab his culta, qui carnalia membra Christo dedicassent, non humano, sed spiritus Christi coniugio deuincti. Cognosces, quibus ira diuina supplicijs affecerit eos, qui populum infontem afflixissent, & qui templorum ornamenta rapuissent, & ut ipse Victor ait, de pallijs altaris sibi camisas & femoralia fecissent. Considerabis ecclesiasticos thesauros argenteos uel aureos aliquando distractos, sed non nisi necessitatibus summis urgentibus, ut ad Christianos captiuos, in pristinam libertatem asserendos. Postremo recreaberis piissima catholicae fidei, ac S. Trinitatis confessione, quam multi cruore suo sancientes, expleto certamine, coronam ad immarcescibilem perueniunt. In quibus omnibus studia pietatis, & potissimum imitatu dignissima dogmata perpendes, non requisiturus, oratorijs blanditijs arridentem, aut fucis pigmentatae dictionis phrasim, quam est tuo, si libeat, librario thesauro poteris depingere. Porro noster in ea tempora Victor incidit, in quibus lugendi & grauissima patien-

Epistola dedicatoria.

di, non libros circumferendi, aut cultioribus
literis operam nauandi, facultas fuit oblata.
Quod si, autore Cicerone, Leges inter arma
silent, quanto magis tyrannicas inter furias
politioris literaturæ studia conticescunt? Ve-
runtamen à latinitate pura, non tam alienus
exiit, ut ab hominibus mei ordinis atq; loci
iure debeat aut possit eleuari. Quapropter ea
humanitate, qua amicos & doctrina & sancti-
monia conspicuos soles, S. Victorem hospi-
tem excipe, quem isthuc mittēs, ego sum pre-
catus, ut intercedendo roget, quo me si-
mul, non in amicorum, sed in clien-
telarum tuarum numerum
recipere digneris.

Bene uale,

Mar-
purgi, Kalen-
dis Septembribus
Anno.

1537.

LECTORI CANDIDO S.

Ea que sequuntur tertium Victoris librū, insecta, quartū
fecerunt, sed hac trāsata sunt, partim, ut ad tertium, in quo
fit huius presentis historie mentio, librum vēturū, cognitū
habeo id, quod eodē finitū sequebatur, partim ut hic rei
unica lecta pagina, statim accipias specimē constantiæ, qua
fortes Christi martyres, in historia sequenti, mortem oppo-
tere maluerunt, quam a Christo renelli.

PASSIO SEPTEM CHRISTIA- norum fratrum.

PRædicaturus triumphos beatorum
martyrum, ad enarranda, quæ gesta
sunt, auxilium exposco diuinū, ut qui
illis præstitit superandi uictoriam,
mihi indigno & immerito, quantulacūque
eorum porrigat ornamenta. Tūc etenim ua-
lebo, quæ desiderata sunt, indicare, si ipsi di-
gnantur pro me misero, domino supplica-
re. Septimus namq; agebatur annus crude-
lissimi atq; impiissimi regis Hunerychi, & ec-
ce antiquus hostis ueternosus utiq; anguis,
trifolci lingua uenena uibrans, Cyrillo quo-
dam Arrianorū episcopo ministro usus est,
subuertens & obtinens animū regis cruci,
ut ita suaderet, non posse eum pacatum atq;
longeuiū obtinere regnum, nisi nomē perde-
ret innocentum. Qui tamen dei iudicio post
non multos dies, turpissima morte præuen-
tus, scatens uermibus expirauit. Insectari cœ-
pit ore cruento omnem catholicorum multi

Passio septem

tudinem, quæ per totam prouinciam Africam, in modum (sic prædictum est Abraz patriarchæ) harenæ maris fuerat multiplicata, ut etiam rebaptizationis fauciaret machæra, atq; stolam illam singularis & puri baptismatis, quam Christus uino suæ carnis purificans, prælo exprimens crucis, fecerat dealbatam, tetræ nigredinis turparet illuue fordilenta. Accipiens quoq; tyrannus, ut erat docilis & ferus, serpentinam suggestionem, feralibus edictis uno tempore totam cœpit Africam cōmouere. Primo sacerdotū & ministrorum copiosissimam & maximam turbam, in lōginquas & extremas regiones exilio crudeli detrusit. Quibus bis acutū genus frumenti (quod iumentis solum edere concessum est) nequaquā industria molarū, sed manente fursuris cortice, loriatum, pro miseratione dari præcepit. Postea uero crescente impietatis insania, etiam hoc auferri crudelissimus imperauit, post modicum quoq; temporis uniuersas simul ecclesias, præiudicatis uenerabilibus portis, cements ingentibus claudi mandauit. Vniuersa namq; monasteria uirorum uel puellarum sanctarum gentibus, id est, Mauris, cū habitatoribus donari præcepit. Vnus fuit omnibus ciulatus, unus

Christianorum fratrum.

pro Christo moriendi integer & plenus affectus, Paria currebāt flumina lachrymarum, quia promiserat dominus cibari eos pane lachrymarū, & potari eos in lachrymis in mēsurā, aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca, inhiās cadaueribus mortuis, pars aliqua pereuntium coruorum, maior est tamen in nomine trinitatis numerus feliciū columbarum. Quanti nobiles & optimi uiri, ampli & lati cespitis domini terram cælo cōmutauere, & simul corpus cū substantia tradiderunt, atq; delicatæ & nobilissimæ sceminæ, contra uerecundiam naturæ, spectate uulgo, uirgis cæcæ, uarijsq; tormentis cruciatæ, uictoriæ trophæa portarunt, quāti infantuli irridentes edicta feralia ante mundū contempserunt, priusquā in illecebrosam eius semitam introirent? Tunc apprehensi sunt septem fratres, qui tum ad concordiam dominicæ seruitutis in monasterio habitantes in unum, quia bonum est & iucundum habitare fratres in unum, id est, Bonifacius diaconus, Serus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Liberatus, Abba, Rogatus monachus, Maximus monachus. In numero scilicet Machabzorum, quos una mater ecclesia catholica genuerat, & per uiscera fontis æterni sa-

Passio septem

Iubriter pepererat, de territorio Capsensis ciuitatis, cui præsuit sanctus Vindemialis sacerdos egregius, & Christi fidelis antistes. Qui acti ad urbem Carthaginensem, primo eis illecebrofis blandimentis serpens uoluit sibilare, promittens honores caducos, & diuitias, ingentium uoluptatum necessarias, & regis amicitias, uel alia multa, quæ solent insipientium animas, aucupante diabolo uisco mundiali, captare. Sed hæc oia milites Christi ac si contagia respuerunt, clamantes uno ore: Vnus deus, una fides, unum baptismum: Nec poterit in nobis, adiuuante domino, iterari, quod in sancto Euangelio præceptum est dari: Quia qui semel lotus est, non habet necesse iterum lauari, quia mundus est totus. Facite quod uultis, inferte pœnas corporibus nostris, melius temporalia admodum sufferre supplicia, quam a terna pati & subire tormenta. Habete quod promittitis, cum ipsis diuitis post paululum perituri, nobis uero nullus de postibus fontium ualebit euellere, quos in uno baptismo artifex Trinitas dignata est titulare, Quid multat? Dum tali cōsistantia diuinitus munirentur, iussi sunt carcerali custodia mācipari. Et ita crudelius arctati ferri ponderibus, tenebrosis deputati sunt

Christianorum fratrum.

locis, ubi nulla miseratio arrideret lenitatis. Sed populus iste memoratæ urbis in domino semper fidelis, dato munere carcerarum, die ac nocte Christi martyres frequentabat, & ita ab eis doctrina & uirtute fidei roborati, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione ferre cuperent, & capitulo persequenti facile supponeret colla. Hoc aut tyrannicas peruenit ad aures. Qui ebrietate furoris accensus, iubet eos inauditis supplicijs adigi, & maioribus uinculis onerari. Na uemq; imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atq; in eadem omnibus alligatis, in medium pelagus, igne supposito, cōcre mari, Eductisq; illis de custodia, multitudo populi dei, bellatores Trinitatis, quasi agnos innocuos, ad uictimam deducebat, & rugientium pondera catenarum, quasi quædā monilia præuidebat, quia non fuerunt illa uincula, sed potius ornamenta. Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una uoce per ambitus platearum domino decantantes: Gloria in excelsis deo, & in terra pax, hominibus bonæ uoluntatis. Votiuæ certe nobis hæc dies est, & omni solennitate festiuior. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies est salutis, quan-

Passio septem

do pro fide domini dei nostri, pferimus preparatum supplicium, ne amittamus acquire fidei indumentum. Sed & populi publica uoce clamabant: Ne timeatis populi dei, neq; formidetis minas atq; terrores presentium tribulationum, sed potius moriamur p Christo, quomodo & ipse mortuus est, redimens nos precioso sanguine salutari. Vñ tantum uehemēti conatu, qui inter eos infantulus uidebatur, nomine Maximum, cupiebant autores malorum, à sanctorum consortio separare, dicentes: Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, infantiunt. Sed audi consilium, ut possis inuenire uitæ remedium, & tanti regis adire palacium. Tunc ille, ætate quidem puerili, senili tamen maturitate clamabat: Nemo me separet à sancto patre meo Abbate, Liberato & à fratribus meis, qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore dei cōuersatus, cum ipsis desidero passionem sustinere & suscipere, cū quibus credo me & futuram gloriam inuenire. Nolite putare quia poteritis seducere pueritiā meā. Simul nos dominus septem uoluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo potuit perire de septenario illo numero feliciū Ma-

Christianorum fratrum.

chabæorū, ita etiam septenus numerus nostræ congregationis, nullum inueniet detrimentum, Nam si negaui eum, & ipse negabit me, quoniam ab ipso dictum est: Qui negauerit me corā hominibus, negabo & ego eum corā patre meo, qui est in cælis. Et qui me confessus fuerit coram fratribus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui est in cælis. Educti itaq; cum festinatione ad nauale supplicium, pro uoluntate infandi regis, uel crudelium ministrorum, extensis manibus & pedibus eleuati porius feruntur, quàm ligati. Quo dum ignis fuisset lignis iniectus, statim imperio diuino, uidētib; cunctis, extinctus est. Et dum sæpius renouaretur nutritibus stipulis, iterum atq; iterum extinguiebantur ignei globi flammæ. Et cum inde magis tyrannus, furore simul esset & rubore repletus, iussit eos remorum uectibus encari, & ita singulos in modum canum cerebris cōminutis extinguere. Qui tali gñe mortis, debitum spiritum feliciter domino reddiderunt, nec expauerunt lignis quatientibus mortificari, quibus semper fuit omnis spes in ligno. Sed cū in mari uenerabilia corpora iactarentur illico, quod cōtra naturam est æquoris, eadem hora illæsa corpora pela-

Passio sep. Christian. fratr.

gus littori reddere maturauit. Nec ausum fu-
it, ut moris est, triduana dilatione in pfun-
da detinere, ne pcepto dominico minime
pareret. Ad quod miraculi genus & ipse ty-
rannus, licet impcenitens, ut fertur, expauit.
Gaudens autem, quæ aderat, multitudo, cor-
pora sanctorum martyrum diligenti tradi-
dit sepulturæ. Præeunte clero uenerabili Car-
thaginenlis ecclesiæ, ubi etiam & prædican-
di Diaconi iam confessoris effecti salutaris,
& Miriæ geruli reliquiæ adfuere: Humatæ
sunt igitur cum hymnis solennibus Lyspa-
næ reliquiæ beatæ sanctorum, in monasterio
contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ, &
sic in confessione Trinitatis beatissimi
martyres passi sunt, & speciosum
cursum certaminis sui, coro-
nante domino, perfec-
runt, cui est honor
& gloria in se-
cula seculorum Amen.

HISTORI-

AE PERSECVTIONIS AFRICAE
prouinciæ, tempore Genserychi &
Hunerychi Vandalorū regum, scri-
ptore beato Victore Episco-
po patriæ Vticensis.

PROLOGVS.

Vondam uete-
res ob studiū
sapientiæ enu-
cleare atq; sci-
scitari assidue,
minime desi-
stebāt, quæ for-
te, uel qualia p-
spere, uel secus
prouincijs, lo-
cis, aut regio-
nibus, euenissent, in quibus exacuentes sty-
lum ingenij sui, redolente magisterij flore,
ignaris historiæ calathos offerrent, gratui-
to munere propinatos, dabantq; operam ut
nequaquā lateret in totum, quod in parte fu-

Persecutionum Africae

erat gestum. Sed illi fastu mundialis amoris inflati, gloriam elationis suae longe lateque gestiebant laudabiliter diffamari. At uero uenerabilitas studij tui, historiā texere iubens, inquit similitudinē, seruire dispari, pari in amore. Et illi ut laudarentur in seculo, ipse ut praeclarus appareas in futuro, & dicas: Indomino laudabitur anima mea, audiant manus et laxentur. Poteris (inquis) ut uoles, ga omne datum optimum, & omne donū perfectū, cælitus accepisti, eruditus à tātō Pontifice, totoque laudis genere prædicando, beato Diacono, cuius ut astra lucentia, extant quàm plurima, catholici dogmatis, monimēta dictorum, & sat est tibi, uti æquipares doctrinam doctoris, quia satis est discipulo, ut sit quomodo magister eius. Alium uideo Timotheum à cunabulis Ecclesiae sacris literis eruditum, nec non inter alios sublimem atque expeditum Lucam, arte medicum, apostoli, Pauli gentium doctoris, discipulū. Ego iubentis imperio obedientiae ceruicem submittens, quae obuenerunt in partibus Africanis debacchantibus Arrianis, sensim breuiterque indicare tentabo, & quasi rusticus operarius defatigans ulnas, aurum colligam de antris occultis, speciem uero adhuc sordidam atque confusam non cunctabor artificis iudicio, igni examinandam contradere, quā monetarios possit solidos efformare.

Liber .I.

dam atque confusam non cunctabor artificis iudicio, igni examinandam contradere, quā monetarios possit solidos efformare.

Persecutionum Africae

Liber .I.

Exagelimus nūc (ut clarū est) agitur annus, quo populus ille crudelis ac saeuus Vandalorum gentis Africae miserabiles attigit fines, trās uadans facili transitu per angustias maris, quo inter Hispaniā Africamque æquor hoc magnū spaciosumque bisseis millibus, angusto limite se coarctauit. Transiens igitur quantitas uniuersa, caliditate Genserychi ducis, ut famam suae terribilem faceret gentis, illico statuit omnem multitudinem numerari, quam huic luci ad illam usque diem, uterus profuderat uentris. Qui reperti sunt, senes, paruuli, serui uel domini, octoginta milia numerati. Quae opinio diuulgata usque in hodiernū anceps gentibus, armorum tātus numerus aestimatur, cum sit nunc exiguus & infirmus. Inuenientes igitur pacatam quietamque prouinciam, speciositatem totius terrae florentis, quaquā

Persecutionum Africae

uersum impietatis agminib⁹ impetebāt, de-
nastando depopulabantur, incendio atq; ho-
micidijs totum exterminantes, sed nec arbu-
stis fructiferis, omnimode parcebant, ne for-
te quos antra montium, aut prærupta terra-
rum, uel seclusa quæq; occultauerant, post
eorum transitum, illis pabulis nutrentur.
Et sic tali crudelitate furentibus, ab eorum
contagione nullus remāsit locus immunis:
Præsertim in ecclesijs, basilicisq; sanctorū,
cæmeterijs, uel monasterijs, sceleratius sæui-
ebant, ut maioribus incendijs, domos orati-
onis, magis quàm urbes cunctaq; oppida
concremarent. Vbi forte uenerabilis aulæ
clausas repererāt portas, certatim ictibus de-
xtraliū, aditum referabāt, ut recte tunc di-
ceretur: Quasi in sylua lignorum securibus
consciderunt ianuas eius in idipsum, in secu-
ri & ascia deiecerunt eam. Incenderunt igni
sanctuarium tuum in terra, polluerunt taber-
naculum nominis tui. Quāti ab eis et præcla-
ri pontifices, & nobiles sacerdotes, diuersis
generibus pœnarum extincti sunt, ut trade-
rent, si quid auri, uel argenti proprium, uel
ecclesiasticū haberēt. Et dū (quæ erāt) urgen-
tibus pœnis facilius æderentur, iterū crude-
libus tormentis oblatores urgebant, autu-

Liber .I.

manentes quandam partem, non totam obla-
tam. Et quanto plus dabatur, tanto amplius
quempiam habere credebāt. Alijs palorum
uestibus ora reseruātes, foetidū cœnum ob
confessionem pecuniæ, faucibus ingerebāt.
Nonnullos in frontibus & tibijs, neruis re-
mugientibus torquendo cruciabant. Plerisq;
aquam marinam, alijs acetum, amurcam,
liquamenq; & alia multa crudelia, tanquam
utribus imbutis, ore appposito, sine misericor-
dia porrigebant. Non infirmior sexus, non
consideratio nobilitatis, non reuerentia sa-
cerdotalis, crudeles animos mitigabat. Sed
quinimmo, ibi exaggerabatur ira furoris,
ubi honorem conspexerant dignitatis. Quā-
tis sacerdotibus, quantisq; illustribus opera-
ingentia, ut camelis, uel alijs generibus iu-
mentorum, impoſuerunt, nequeo narrare.
Quos stimulis ferreis ad ambulandum ur-
gebant, quorum nonnulli sub fascibus mise-
rabiler animas emisere. Senilis maturitas
atq; ueneranda canicies (quæ cæsariem capi-
tis ut lanam candidam dealbarat, nullam si-
bi misericordiam uendicabat, sed etiam par-
uulos ab uberibus maternis rapiens barba-
rus furor, in fontem infantiam allidebat ad
terram. Alij è regione pedes tenētes à mea-

Persecutionum Africæ

tu prorsus naturali, usq; ad arcem capitis dissipabant, quando tunc porta Sion captiua cantabat: Dixit inimicus incendere se fines meos, interficere infantes meos, et paruulos meos elisurum ad terram. In ædificijs nonnullis magnarum ædium uel domorū, ubi ministerium ignis minus ualuerat, tectis admodum despicatis, pulchritudinē solo æquabant, ut nunc antiqua illa speciositas ciuitatū nec quæ fuerit prorsus appareat. Sed & urbes quāplurimæ, aut raris, aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam & hodie si quæ supersunt, subinde desolabantur, sicut in Carthagine nunc theatra, ædem Memorix, & uiam, quæ cælestis uocabatur, funditus deleuerunt. Et ut de necessarijs loquar, Basilicā maiorem (ubi corpora sanctorū martyrum Perpetuæ & Felicitatis sepulta sunt) Celerinæ, uel Scillitanorum & alias (quas non destruxerant) suæ religioni, licentia tyrannica, mancipauerunt. Vbi uero munitiones aliquæ uidebantur, quas hostilitas barbarici furoris oppugnare nequiret, congregatis in circuitu castrorum, innumerabilibus turbis, gladijs feralibus cruciabant, ut putrefactis cadueribus, quos adire non poterant, arcē murorum defensione, corporū liquescentium

Liber .I.

enecarent fœtore.

De sancto Pampinia et de sancto Mansucto.

Quanti & quā numerosi ab eis cruciati sunt sacerdotes, explicare quis poterit? Tunc enim & nostræ ciuitatis uenerabilis Pampinias antistes, candentis ferri lamina toto adustus est corpore. Similiter & Mansuetus Iuricitanus, in porta incensus est Fornitana. Quæ tempestate Hippone obsessa est ciuitas, quā omni laude dignus beatus Augustinus, librorum multorum cōfector, Pontifex gubernabat.

Hippone obsessa, ubi sanctus Augustinus erat Episcopus.

Nunc illud eloquentiæ, quod ubertim per omnes campos Ecclesiæ decurrebat, ipso metu siccatum est flumen, atq; dulcedo suauitatis dulcius propinata, in amaritudinem absynthij uersa est, ut Davidicum præconium conueniret: Dum cōsisteret peccator aduersum me, obmutui, & humiliatus sum, & filii à bonis usq; ad illud tēpus. Ducentos iam triginta & duos libros cōfecerat exceptis innumerabilibus epistolis, uel expositione totius Psalterij, & Euangeliorum, atq; tractatibus popularibus, quos Græci homelias uocant, quorum numerum compre-

Persecutionum Africae

hendere, satis impossibile est. Quid multa? Post has truces impietatis insanias, ipsam urbem maximam Carthaginem Gensericus obtinuit, & intrauit, & antiquam illam ingeniam ac nobilem libertatem, in seruitutē redegit. Nam senatorum & urbis, non parvā multitudinem captiuaui, & inde proposuit decretum, ut unusquisque auri, argenti, gemarum, uestimentorumque preciosorum quodcumque haberet, offerret. Et ita in breuiuitas atque paternas opes tali industria abstulit rapax, disponens quoque singulas quascunque provincias, sibi Iacenam, Abaritanam atque Getuliam, & partē Numidiæ reseruauit. Exercitui uero Eugitanam uel Proconsularem funiculo hereditatis diuisit. Valentiniano adhuc Imperatore, reliquas, licet iam exterminatas, provincias defendente, post cuius mortem totius Africae ambitum obtinuit. Nec non & insulas maximas, Sardiniam, Siciliam, Corsicam, Majoricam, Minoricam, uel alias: multa superbia sibi consueta descendit, quarū unam illarum, id est, Siciliā Odoacer Italiae regi post modum, tributario iure concessit. Ex qua ei Odoacer singulis quibusque temporibus, ut domino tributa dependit aliquam tamen sibi reseruans partem. Præ-

Liber .I.

terea præcipere nequaquam cunctatus Vandalis, ut Episcopos, atque laicos nobiles de suis ecclesiis & locis nudos penitus effugerent, quod etiam in plurimis factū est. Multos enim episcopos, & laicos claros, atque honoratos uiros seruos esse nouimus Vandalorum.

Sanctus Quoduult deus in exilium missus.

Unc uero memoratae urbis Episcopū, id est, Carthaginis, deo & hominibus manifestum, nomine Quoduult deus, & maximam turbam clericorū nauibus factis impositos nudos atque expoliatos expelli præcepit, quos deus miseratione bonitatis suae prospera nauigatione Neapolim Cāpaniæ perducere dignatus est ciuitatem. Senatorum atque honoratorum multitudinem primo exilio crudeli contriuit, postea transmarinas in partes proiecit. Pulso namque Episcopo, ut præfati sumus, cum clero uenerabili, ilico ecclesiam, nomine Restitutam, in qua semper episcopi commanebant, suae religioni mancipauit, atque uniuersas quæ intra muros fuerant ciuitatis, cum suis diuitiis abstulit, sed etiam foris muros quascunque uoluit, occupauit, & præcipue duas egregias & amplas sancti martyris Cypriani, unam, ubi sangui-

Persecutionum Africae

nem fudit, alterā, ubi eius corpus sepultum est, qui locus Mappalia dicitur. Quis uero sustineat atq; possit sine lachrymis recordari, dum præciperet nostrorum corpora defunctorum, sine solennitate hymnorum, cum silentio sepulturae, perducere. Addidit adhuc, ut pars clericorum, quæ remanserat, poenali exitio traderetur. Et dum ista fieret, qui supererant magni sacerdotes atq; insignes uiri memoratarum prouinciarum, quas diuiserat Vandalis, cogitauerunt supplicandi gratia regem adire. Qui dum (ut moris est) ad Maxilitanum litus exissent, quod Ligula uulgi consuetudine uocatur, amissis iam ecclesijs & rebus occurrere uisi sunt supplicantes, ut ad consolandum populum dei, saltem habitandi facultas Vandalis iam dominantibus concederetur. Quibus dixit rex: Decreui ego de nomine & genere uestro nullum dimittere, & uos audetis talia postulare: Quos etiā uicino mari uoluit eadem hora mergere, nisi a suis diu, ne hoc faceret, rogaretur. Recedentes illi tristitia et mœrore cōfecti, ceperunt qualiter poterant, & ubi poterant, ablatis ministris, diuina mysteria celebrare. Subinde autem crescente opibus, regno, maior cepit & superbia propagari. Referū factum quod

Liber .I.

ipso gestū est tempore. Fuit comes quidam Sebastianus, familiaris illius, gener comitis Bonifacii, acer consilio, et strenuus in bello, cuius Genserychus sicut consilia necessaria habebat, ita & præsentiam formidabat. Cupiens autem illum extinguere, occasionem mortis de religione quaesivit. Cogitauit rex ut præsentibus episcopis atq; domesticis suis, Sebastianum taliter conueniret: Sebastianus, inquit, scio quia fideliter nobis adherere iurasti, cuius ueritatem sacramenti, labores tui uigilantiæq; demonstrauit, sed ut nobis cōnexa semper iugisq; maneat amicitia tua, hoc placuit præsentibus sacerdotibus nostris, ut eius efficiaris cultor religionis, quam & nos ipsi penitus ueneramur. Cui Sebastianus, rem inueniens miram, multisq; necessariam, pro tempore acuter respondit: Quæso domine rex, ut nunc panis mundissimus atq; similagineus afferatur. Qui (cum ignorasset Genserychus Sebastiani uictoriam) illico iussit afferri. Apprehendens itaq; Sebastianus mundissimum panem, ita affatus est: Hic panis ut ad tantum decorem splendoris ueniret, et mensæ regiae necessarius haberetur, discussa spuria fursuris, ex massa similaginis conspersus, per aquam transiit, & ignem;

Persecutionum Africae

Idcirco & aspectu clarus, & esu suavis habetur. Ita & ego mola catholicae matris commolitus, & cribro examinationis & similia munda purgatus, rigatus sum aqua baptismatis, & igne sancti Spiritus coctus. Et ut hic panis de furno, ita & ego pro officio sacramentorum diuinorum, artifice deo, dei de fonte mundus ascendi, Sed fac, si uelis, quod ipse propono. Iste panis confringatur in frusta, madidetur aqua, & iterum conspergatur mittaturque in furnum, si melior exierit, faciam quod hortaris. Quam propositionem Gensericus cum omnibus, qui aderant, cum audiisset, ita ligatus est, ut soluere omnino non posset. Quare aliquis generis argumento, postea bellicosum uirum occidit. Et ut ad id redeamus, unde digressi sumus. Terrent praecipis feralibus, ut in medio Vandalorum nostri nullatenus respirarent, neque usque quaque orandi aut immolandi concederetur gentibus locus, ut manifeste tunc prophetiae uaticinium compleretur: Non est in hoc tempore princeps, aut propheta, aut dux, neque locus ad sacrificandum nomini tuo. Nam & diuersae calumniae non deerant quotidie etiam illis sacerdotibus, qui in his regionibus uersabatur, quae regiones palatio tributa pen-

Liber III.

debant. Etsi forsitan quispiam, ut moris est, diuinum dei populum admoneret Pharaonem, Nabuchodonosor, Holoferne, aut aliquem similem nominasset. Obiciebatur illi, quod in personam regis ita dixisset, & statim exilio tradebatur, hoc enim tempore persecutionis genus agebatur hic aperte, alibi occulte, ut piorum nomen talibus insidiis interiret.

Sanctos episcopos exilio relegatos.

Qua re plurimos sacerdotum tunc nouimus relegatos, sicut Urbanum Gibraltensem, Crescentem Metropolitanum Aquitaniae ciuitatis, qui centum praeterat episcopis & uiginti. Haberdeum Teudensensem, Eustratium Suffectanum, & Tripolitanos duos, Vicissabratenum & Creconium Nicensem. Et Adrumentinae ciuitatis Felicem episcopum, ob hoc, quod suscepisset quendam Ioannem monachum transmarinum, sed et alios multos, quos longum est enarrare. Quibus tamen in exilio positus, dum obitus obuenisset, non licebat in eorum ciuitatibus, alios ordinari. Inter haec tamen, dei populus in fide consistens, ut examina apum cereas aedificanti mansiones, crescendo melleis fidei clauiculis firmabatur, ut compleretur illa sententia: Quanto magis affligebantur, tanto ma-

Persecutionum Africae

gis multiplicabantur, et inualescebant nimis. Post hæc factum est, supplicante Valentiniano Augusto, Carthaginiensi ecclesiae post longum silentium desolationis, episcopum ordinari, nomine Deogratias.

Deogratias Episcopus.

Quare si nitarur, quisquam per ea, quæ per illum dominus fecerit, paulatim excurrere, ante incipient uerba deficere, & ille ualeat aliquid explicare. Illo igitur episcopo constituto, factum est, peccatis urgentibus, ut urbem illam, quondam nobilissimam atq; famatam, quinto decimo regni sui anno, caperet Romam. Et simul exinde regum multorum diuitias, cum populis captiuauit. Quæ dum multitudo captiuorum Africanum attingeret litus, diuidentibus Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, ut moris est Barbaris, mariti ab uxoribus, & liberi à parentibus separabantur.

Vasa ecclesie ad redemptionem captiuorum distraxit.

Statim sategit uir deo plenus & clarus, uniuersa ministerij uasa, aurea uel argentea distrahere, et libertatem de seruitute barbarica liberare, ut & coniugia foederata manerent, & pignora genitoribus redderentur.

Liber .I.

Et quia loca nulla sufficebant ad capiendam multitudinem tantam, basilicas duas nominatas & amplas, Fausti & Varij cum lectulis atq; straminibus deputauit.

Opus pijsimi Episcopi.

Decernens per singulos dies, quantum quis merito acciperet, & quia plerumq; mansio nauigij & crudelitas captiuitatis afflixerat, non paruus numerus inter eos fuerat eorum, quos ille antistes ut nutrix pia, per momenta singula uice medici, circumibat sequentibus cibis, ut inspecta turba, quod cuiq; opus esset illo presente daretur. Sed nec nocturnis horis ab hoc opere misericordiae feriabatur. Sed, excurrens per singulos sciscitans qualiter quisq; se haberet, ita se traderat huic omnino labori, ut nec defessis membris, nec aridae iam senectuti, parceret. Quare liuore Arriani succensi, dolis cum plurimis uoluerunt saepius enecare, quod credo prouidens dominus, cito passerem suum de manibus accipitrum uoluit liberare. Cuius exitum urbis captiui ita planxerunt, ut tunc se putarent magis tradi manibus Barbarorum quando ille perrexit ad caelum. Functus est autem sacerdotio annis tribus. Cuius amore & desiderio populus intentus, poterat

Persecutionum Africae

membra digni corporis rapere, nisi consilio prudenti, dum pro more orationi uacatur, nesciente multitudine sepeliretur. Et quia tacendum semper non est de impietatibus haereticorum, nec uerecundū poterit esse, quod ad laudem facit patientis, ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas.

Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas.

Thomas Episcopus uenerabilis, dum uisus ab eis insidijs saepius arctaretur, quodam tempore uenerabilem senem in publica facie carthomos ceciderunt. Quod ille non ad opprobrium, sed ad mercedem computans gloriae suae, in domino laetabatur, unde factum est, ut post obitum Carthaginis episcopi Eugitanae, & Proconsulari prouinciae, episcopos interdiceret ordinandos. Quorum erat numerus centum sexaginta quatuor. Qui paulatim deficientes, nunc uel si ipsi super sunt, tres tantum esse uidentur. Vincentius Vigitanus, Paulus Sitmaritanus, uere merito & nomine Paulus, & alius Quintianus, qui nunc persecutionem fugiens, apud Aethiam Macedoniae ciuitatem comanet peregrinus. Sed etiam tunc martyria plurima fuisse probantur. Confessorum autem ingens

Liber .I.

19

& plurima multitudo, ex quibus aliquos narrare tentabo, erant tunc serui cuiusdam Vandalis, fuit autem hic Vandalus de illis, quos Milenarios uocant, Mauritanus. Saturianus & eorum duo germani. Erat & quaedam conserua eorum egregia Christi ancilla, nomine Maxima, corpore simul & corde decora. Et quia Maturianus armorum factor erat, & domino suo satis uidebatur acceptus, & Maxima uniuersae domui dominabatur, credidit Vandalus, ut fideles sibi magis memoratos famulos faceret, Maturianum Maximamque coniugali consortio sociare.

Nimis memorabile factum.

Maturianus adolescentulorum secularium more, coniugium affectabat, Maximaque iam deo sacrata, humanas nuptias refulabat. At ubi uentum est, ut cubiculi adiret secreta silentia, & Maturianus nesciens quid de eo decreuerat deus, maritali fiducia quasi cum coniuge cuperet pernoctare, uiuaci uoce memorata famula Christi respondit: Christo o Maturiane frater, membra mei corporis dedicaui, nec possum humanum sortiri coniugium, habens iam caelestem & uerum sponsum, sed dabo consilium, si uelis poteris & ipse tibi praestare, scilicet, ut cui ego concupi-

Persecutionum Africae

ui habere delecteris, ipsiq; seruire. Ita factū est, domino procurante, ut obediens uirgini etiam adolescentiæ suæ animam lucraretur. Nesciente igitur Vandalo spiritalis secreti cōmercia, compunctus atq; mutatus Maturianus, etiam suis fratribus persuasit, ut thesaurum, quem inuenerat, haberent utpote germani, communem. Conuersus itaq; cum tribus fratribus suis, dei quoq; puella comitante, nocte clam egredientes, Tabrace no monasterio, cui præerat tunc nobilis pastor Andreas, sociantur. Illa uero haud procul monasterium incoluit puellarum. Sciscitante igitur Barbaro inquisitionibus & muneribus crebris, quod gestum erat, celari nō potuit. Inueniens itaq; iam nō sua, sed Christi mancipia, uinculis & uarijs tormentis dei famulos insectatur. Agens cum eis, non tantum ut pariter miscerentur, sed quod grauius est, rebaptizationis eceno, fidei suæ ornamenta turbarent. Peruenit hoc ipsum usque ad noticiam Genserychi regis, qui præcepit ut tam diu torquerentur, donec illius succūberent uoluntati. Iubet in modum serrarum fustes robustos ueluti palmatos, cum stipitibus fieri, qui quatientibus tergis non solum ossa confringerent, sed etiā terebrātes aculei

Liber .I.

intrinsicus remanerent, qui dum sanguis efflueret, dissipatis carnibus, uiscera nudarent. Sequenti die, Christo medicante, semper incolumes reddebantur. Hoc sæpius & multo factum est tempore, ut nulla plagarum uestigia uiderentur, Sanctospiritu semper curante. Post hoc Maxima dura custodia compedeq; crudeli extenditur, cui cū dei seruorum uisitantium non deesset frequentia, uidētibus cunctis, ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo. Miraculum hoc & uoce omnium celebratur, & nobis, ad quem custodia pertinebat, cum sacramēto testata est ita fuisse. At ubi Vādalus uirtutē neglexit cognoscere, diuina coepit in domo eius uindictæ ira grassari. Moritur ipse, & filij simul familiæ, atq; animalia quæcunq; optima erāt pariter intereūt. Remanēs itaq; dñā uidua marito, filijs, substantia destituta, seruos Christi cognato regis Serlaoni gratia muneris offert. Qui cum eos, utpote oblatos, cum gratulatione nimia suscepisset, filios uel domesticos eius sanctorum merito malus coepit dæmon uarijs motibus agitare. Ex ordine ille cognatus, ut gestum erat, suggerit regi, de creuit statim rex cuidam gentili regi Maurorum, cui nomen erat Capsus, relegandos

Persecutionum Africae

debere transmitti. Maximam namq; famulam Christi, confusus & uictus propria uoluntate dimisit, quæ nunc superest multarum mater uirginum dei, nobis etiam nequaquam ignota. Peruenientes autem traduntur memorato regi Maurorum, comanenti in parte heremi, quæ dicitur Caprapieta. Videntes igitur Christi discipuli, multa apud Gentiles illicita sacrificiorum genera, coeperunt prædicatione & conuersatione sua, ad cognitionem dei nostri, Barbaros inuitare. Et tali modo ingentem multitudinem gentilium Barbarorum, Christo domino lucrati sunt: ubi antea à nullo fama Christiani nominis fuerat nominata, uel diuulgata. Tunc deinde cogitant, quid fieret, ut ager incultus & ingraminatus, uomere prædicationis Euangelicæ susciperet semen, & hymbre sacri baptismatis rigaretur. Mittunt legatos, per itinera distenta deserti, perueniunt tandem ad ciuitatem Romanam. Rogatur Episcopus, ut presbyterum & ministros credenti populo destinarer. Expletur gaudio ob id, quod petebatur Pontifex dei. Construitur ecclesia, baptizatur simul multitudo maxima Barbarorum, & de lupis grex fecundus multiplicatur agnorum. Hoc Genserycho relatione sua re-

Liber .I.

nunciat Capsus, de qua re surgens inuidia iuberet famulos dei ligatis pedibus post terga currentim quadrigarum, inter spinosa loca sylvarum pariter interire, ut ducta atque reducta dumosis lignorum aculeis, innocentum corpora carperentur, ita eos ligans, ut exitum suum inuicem præuiderent. Qui cum uincti currentibus indomitis equis, plagentibus Mauris, sese mutuo conspicerent, uale sibi in augusto furore unusquisq; ita dicebat: Frater, ora pro me, impleuit deus desiderium nostrum, taliter peruenitur ad regnum celorum.

imitabile factum dei serui.

ITaq; orando atq; psallendo, gaudentibus angelis, pias animas emisere, ubi usq; in hodiernum diem non desinit ingentia mirabilia Iesus Christus noster dominus operari. Nam nobis quondam beatus Faustinus Burtinitanus episcopus attestatus est, cæcæ quandam mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat præsens. Acceditur post hæc aduersus dei Ecclesiam Genserychus, mittit Protulum quendam in prouinciam Eugitanam qui coartaret ad tradendum, mysteria diuina, uel libros cunctos, ut domini sacerdotes primo armis nudaret, & ita facilius inermes

Persecutionum Africae

hostis callidus captiuaret.

*Contra illos qui sacras res iniue
presumunt.*

Quis non posset condolere clamantibus sacerdotibus? ipsi rapaci manu cuncta de populabantur, atque de palliis altaris, prohetas, camillas sibi et femoralia faciebant. Qui tamen Proculus, huius rei executor, frustra sibi comedens linguam, in breui turpissima consumptus est morte.

*sanctissimi Valeriani episcopi patientia
cum fortitudine.*

Hinc enim sanctus Valerianus Habens-
sa ciuitatis episcopus, dum uiriliter sacramenta diuina ne traderet, dimicasset foris ciuitatem, singularis iussus est pelli. Et ita preceptum est, ut nullus eum neque in domo neque in agro, admitteret habitare. Qui in strato publico, multo tempore nudus iacuit sub aere. Annos natus erat plures octoginta. Quem nos indigni meruimus salutare in tali exilio: Quodam tempore paschalis solennitas agebatur, & dum in quodam loco, qui Reia uocitatur, ob diem paschalis honoris, nostri sibi met clausam ecclesiam referarent: comperiunt Arriani. Statim quidam presbyter eorum Adiut nomine, congregatam ar-

Liber .I.

89

matorum manum, ad expugnandam turbam innocentum accendit. Introeuntes e uaginis arma corripuit, alij quoque recta conscendunt, & per fenestras ecclesiae sagittas spargunt. Et tunc, forte audiente et canente populo dei, lector unus pulpito assistens alleluaticum melos canebat, quo tempore sagitta iaculatus, cadente de manibus codice, mortuus est: cecidit. Nam & alij plurimi sagittis & iaculis in medio crepidinis altaris probantur occisi, nam qui gladijs tunc interempti non sunt, postea poenis attriti, regio iussu omnes necati sunt, praesertim maturioris aetatis. Alibi namque sicut in Tumorada contigit, Galbis, Vico, uel alijs in locis, tempore quo sacramenta dei populo porrigebantur, introeuntes maximo cum furore corpus Christi, & sanguinem pauimento sparserunt, & illud pollutis pedibus calcauerunt. Ipso enim Genferychus praeeperat tempore, suadentibus episcopis suis, ut intra aulam suam filiorumque suorum non nisi Arriani per diuersa ministeria ponerentur. Inter alios uentum est tunc ad Armogastem nostrum, cuius cum diu ac saepius tibias torquendo tumentibus constringerent chordis, & frontem in qua uexillum Christus suus fixerat crucis, rugatam magis

Persecutionum Africæ

quàm exararam discindētes atq; mugientes ostenderent, nerui, ut fila araneorum, sancto cælum respiciente, crepabant. At ubi tortores neruicas chordas diruptas esse uiderunt allatis crebrius fortioribus chordis atq; caballinis, illo nihil aliud nisi Christi nomē inuocante, illa omnia uanescebant, sed & capite deorsum dum ad unum penderet pedem, dormire, quasi super lectū plumis stratum, omnibus uidebatur. Quem cum Thederychus regis filius, qui eius dominus erat, pœnis non ualentibus capite truncari iussisset, à suo prohibetur locundo presbytero, dicente sibi, poteris cum diuersis afflictionibus interficere: Nam si gladio peremeris, incipiet eum Romani martyrem prædicare. Tunc Thederychus in Bizagenam prouinciam, ad fodiēdas eum condemnat scrobes. Postea, quasi ad maius dedecus, haud procul à Carthagine ubi ab omnibus uideretur, eum pastorem præcepit esse uaccarum. Interim domino reuelante, cum dormitiōis suæ proximum cerneret diem, aduocat quendam Felicem uenerabilem Christianum, procuratorem domus filij regis, qui Armogastem, ut apostolū uenerabilem habebat, dixit illi: Tempus meæ resolutionis aduenit, obsecro

Liber .I.

te, per fidem quā utriq; tenemus, ut sub hac ilice me sepelire digneris, redditurus deo nostro, nisi feceris, rationem. Non quod ille curaret, ubi aut qualiter suum sepeliretur corpus, sed ut illud demonstraretur quod seruo suo reuelauerat Christus. Respondit Felix, & dixit: Absit à nobis confessor uenerabilis sed sepeliam te in una basilicā, cum triumpho & gratia, quam mereris. Cui beatus Armogastes: Non, sed quod dixi, facturus es. Ille timens Dei hominem contristari, ueraciter quod iusserat, promisit se esse facturum. Statim intra paucissimos dies bonæ confessionis comes, de hac uita migravit. Felix festinauit sibi delegatum sub arbore sepulchrum fodere, cui cum intextæ radices ei solidatæ aridæ telluris moram facerēt, & labore augeretur, ne tardius sancti membra corporis humarentur, tādē abscissis radicibus multo altius terrā cauātes, conspiciunt sarcophagum splendidissimi marmoris præparatum, quale forte omnino nullus habuit regum. Sed nec quendam Archimum nomine Masculinum prætereo, qui cum multis infidijs premeretur, ut catholicam amitteret fidem, ipse eum rex postea blandiendo affatibus inuitabat, promittens eum multis diui-

Persecutionum Africae

tr̃s cumulandum, si uoluntas eius auditum
facilem commodasset. Qui cum fortis atq;
inuietus in fide maneret, iubet eū subire sen-
tentiam capitalem, ita tamen callidus occul-
te præcipiens, ut si in illa hora uibrantis gla-
di pertimesceret ictum, magis eum occide-
ret, ne martyrem gloriosum fecisset. Si aut̃
fortem in confessione conspiceret, à gladio
temperaret, sed ille, ut columna immobilis,
Christo solidante, fortis effectus, confessor
reueritur gloriosus. Et si martyrem inuidus
hostis noluit facere, confesorem tamē non
potuit uiolare.

Saturi fortissimum in Christo factum.

NOuimus & alium ea tempestate, no-
mine Saturum, qui cum lucidum esset
membrum Ecclesiae Christi, & prauitatem
Arrianorum libertate catholica frequenter
argueret, fuit hic procurator domus Hune-
rychi, conuenitur accusante Mauridano dia-
cono, quem Hunerychus infaustus, singula-
riter honorabat, ut fieret Saturus Arrianus.
Promittuntur honores, & diuitiae multae, si
faceret: præparantur supplicia dira, si noller.
Hac opinione proposita, si regalibus iussis
non obediret prima discussione, statim amif-

Liber .I.

sa domus, substantia, distractis omnibus man-
cipijs ac filijs, uxor eius, ipso præsentē, came-
lario ad cōiugium traderetur. Quod ille ple-
nus deo, magis, ut uelociter præueniret im-
pios, prouocabat. Ob hanc causam, uxor eius
inducias uisa est ab his quæ exequabantur,
nesciente marito, petisse. Accessit ad maritū
altera Eua, cōsilio magistrata, sed ille Adam
non fuit, qui illecebras uetitæ arboris poma
contingeret, quia non indigens, sed Saturus
uocabatur. Saturus ab ubertate domus dei,
& torrente deliciarum eius potatus. Aduer-
nit mulier ad locum, ubi maritus singularis
orabat, conscissis uestibus, crineq; soluto, se-
q; comitantibus filijs, unaq; infantulum, qui
tunc lactabatur, manibus gestiens, quē pro-
ticiens ad pedes mariti, etiam ipsa suis genua
complectitur ulnis, sibilans uociferatiōe dra-
conis: Misere mei dulcissime, simul & tui,
misere communibus liberis, quos conspi-
cis ipse: Non subiaceant conditioni seruili,
quos claros prosapia reddidit generis no-
stri: Non subiciar ego indigno & turpi con-
iugio, uiuente marito, quæ mihi semper in-
ter cœnas plaudebam de Saturo meo. Co-
gnoscit deus, quia inuitus facturus es hoc,
quod forte uoluntarie aliquāti fecerunt. Cui

Persecutionum Africæ

Ille illud sancti Iob respondit: Tanq̃ una ex insipientibus mulieribus loqueris, formidabilem mulier, si sola esset huius uitæ amara dulcedo: Artificio diaboli coniunx ministras. Si diligeres maritum, nunquā ad secundā mortem attraheres proprium uirum. Detrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam domini mei, ego securus de promissis uerba tenebo: Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. Quid ultra? Discedens mulier consilijs refutata, confortatus Satorius, ad coronam discutitur et spoliatur, pœnis cõteritur, medicus dimittitur. Interdicitur ei prodeundi accessus, totum ei tulerunt, stolam tamen baptismatis auferre nō potuerunt. Post hæc Genserychus ecclesiam Carthaginis claudi præcepit, dissipatis atq; dispersis per diuersa exiliorum loca, quia episcopus non erat, presbyteris et ministris, quæ uix reserata est, Zenone principe supplicante, per patricium Seruum. Et sic uniuersi ab exilio redierunt, Quæ uero in Hispania, in Italia, Dalmatica, Căpania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutia, Venetia, Lucania, Epiro, Hellade gesserit, melius ipsi, qui passi sunt, miserabiliter lugendo, narrabunt: Sed iam persecutionis

Liber .II.

nostræ à Genserycho cum sublimiter tū crudeliter gesta, iste sit finis. Durauit autem in regno annis. 37. & mensibus tribus.

LIBRI PRIMI FINIS

De Hunerycho sacrilego Liber secundus.

Mortuo igitur Genserycho, Hunerychus Nundrius maior filius patri succedit. Qui in primordio regni, ut habet subtilitas Barbarorū, cœpit mitius & moderatius agere: Et maxime circa religionem nostram, ut etiā ubi antea sub rege Genserycho prædicatum fuerat, ne spirituales fierent conuentus, conuenticula concurrerent populorū. Et ut se religiosum ostenderet, sollicitus iubet esse requirendos hæreticos Manichæos, ex quibus multos in cendit, plurimos autē deduxit nauibus transmarinis, quos pene omnes Manichæos suæ religionis inuenit, & in presbyteros præcipue et diaconos Arrianæ hæreseos, unde magis erubescens, amplius exarsit. De quibus repertus est unus, nomine Clemētianus mo

Persecutionum Africae

nachus, illorum scriptum habēs in femore: Manichæus discipulus Christi Ihesu. Propter quod magis memoratus tyrannus ludebat, in uno displicens, quia cupiditate insatiabili uehementius inhiabat, & provincias regni sui, uarijs calumnijs atq; indictionibus onerabat, ut de illo præcipue diceretur: Rex egens redditibus, magna calamitas est. Dedit aut licentiam, Zenone Imperatore, atq; Placida, per edicta libri rogantibus, ut Carthaginensis ecclesia sibi, quem uellet, episcopum ordinaret, quæ iam uiginti quatuor annos tali ornamento fuerat destituta. Mittit ergo tunc ad ecclesiam Alexandrū illustrē, huiusmodi legationem ferentē: ut in præsentia eius catholicus populus, dignum sibi peteret sacerdotem, destinans quoq; per notarium suum nomine Iutarit edictum, quod publice legeretur, hunc continens modum: Iussit nobis dominus dicere, quia imperator Zenon, & nobilissima Placida, per Alexandrum uirum illustrē, scripserunt, petentes ut ecclesia Carthaginis, religionis nostræ proprium episcopum habeat. Hoc fieri præcepit atq; eis rescripsit, uel legatis ab eis directis dicere iussit: ut sicut petierunt uobis episcopū, quē uolueritis, ordinetis sub eo. Ita nostræ

Liber .II.

religionis episcopi, qui apud Constantinopolim sunt, et per alias provincias Orientis, ex eius præcepto liberum arbitriū habeant in ecclesijs suis, quibus uoluerint linguis populos tractare, & legem Christianam colere, quemadmodum uos hic uel in alijs ecclesijs, quæ in provincijs Africae constitutæ sunt, liberum arbitriū habeatis, in ecclesijs uestris Missas agere, uel tractare: Nam si hoc circa eos non fuerit reservatum, non tantum episcopus, qui ordinatus fuerit, uel clerici, sed et alij episcopi, cum clericis suis, qui in Africanis provincijs sunt, iubebuntur inter Mauros mitti. Quod dū edictum nobis præsentibus, quarto decimo kalen. Iuniarum uniuersæ ecclesiæ legeretur, gemere ccepimus miserrantes, eo quod insidiantibus dolis malorū esset futura persecutio præparata, & ita dixisse legato pbamur. Si ita est, interpositis his conditionibus periculosis, ecclesia episcopū non delectatur habere. Gubernet eam Christus, qui semper dignatus est gubernare. Quæ suggestionem legatus accipere neglexit, simul et populus, ut tunc fieret, ait, ignis exarsit, cuius erat clamor intollerabilis, qui nulla posset ratione sedari. Ordinato itaq; episcopo Eugenio uiro sancto, deoq; accepto,

Persecutionum Africæ

sublimis nata est lætitia, & gaudium cumula-
tum est Ecclesiæ dei. Exultans multitudo ca-
tholica sub barbara dominatione, de ordina-
tione Pontificis reparati: Nam maximus nu-
merus iuuenum atq; adolescentularum sibi-
met in cōmune gaudens, attestabatur, quod
nunquam uidisset episcopum in throno se-
dentem. Porro ille uir dei, sacerdos Eugeni-
us cœpit per conuersionē bonorū opē,
uenerabilis & reuerendus haberi, etiā ab eis
qui foris sunt, & ita esse omnibus gratus, ut
(si fas esset) animam suam pro cisdem uniuersis
ponere delectaretur. Eleemosynas quo-
q; tales per eū dominus dignatus facere est,
ut incredibile uidebatur, tanta eū impende-
re, ubi ecclesia, totū Barbaris tenentibus, nec
unius nummi habere agnosceretur faculta-
tem. Humilitatē in illo, charitatem, pietatem,
diuinitus condonatā, si quisquam incipit, nō
poterit explicare. Pecunia apud eū nūquam
mansisse probatur, nisi forte tali hora offer-
retur, quando sol diei explicans cursum, no-
cturnis tenebris ordinem daret & locū. Tan-
tum reseruabat, quantū diei sufficeret, non
quantū cupiditas expetisset, deo nostro quo-
ridie ingentia & maiora donante. Sed cū sa-
ma eius esset ubiq; celebris & manifesta, cœ-

perunt exinde Arrianorum episcopi inuidia
grauī torqueri, quodidianis & præcipue Cy-
rillus, cum calumnijs insectantes. Quid plu-
ra? Suggestunt regi de illo, ut suo nequaquā
insideret throno, neq; ad dei populū, uerbū
faceret cōsuetū. Deinde quoq; mares uel fœ-
minas in habitu barbaro incedentes, in eccle-
sia conspiciere prohiberet. Ille respondit, ut
deciuit: Domus dei omnibus patet, intrāres
nullus poterit expellere, maxime quia ingēs
fuerat multitudo nostrorum catholicorum,
in habitu illorum incedentiū, ob hoc quod
domui regiæ seruiabant.

Impium iussum Hunerychi.

Aubi ab homine dei tale responsum
accepit, statuit in portis ecclesiæ collo-
cari tortores, qui uidentes fœminā, uel ma-
sculum in specie suæ gentis ambulantē, ilico
palis minoribus dentatis iactis in capite, cri-
nibusq; in eisdē collocatis, ac uehementius
stringentes simul cum capillis omnem pel-
liculam capitis auferret. Nonnulli, dum hæc
fieret, oculos amiserunt statim: Alij ipso do-
lore defuncti. Mulieres uero post hæc pœ-
nam, capitibus pelle nudatis, præcone præ-
eunte, per plateas ad ostensionē totius ciui-
tatis ducebantur, quod sibi (quæ patiebantur)

Persecutionum Africæ

lucrum maximū cōputabāt. Quorū nos plurimos nouimus, nescimus tñ aliquē eorum, etiam pœnis urgentibus, à recto itinere destitisse. At ubi isto fidelem modo infringere non ualuit ullum, cogitat, ut nostræ religionis homines in aula eius constituti, neq; annonas, neq; stipendia solita peterent. Addidit quoq; & laboribus eos contere rusticanis, dirigit uiros ingenuos & admodū delicatos, ad cāpum Vticensem, ut sub ardētis solis incendio, cespites messium defecarent. Vbi omnes cum gaudio pergentes, in domo lætabantur. In quorū contubernio qdam fuit, aridā habens manū, quæ pannos quā plurimos nullū ei præstiterat obsequiū, qui cum ueraciter excusaret se operari non posse, magis uiolēter iussus est pergere. Sed ubi ad locū uentū est, & præsertim pro eo orando ingemuerunt oēs, pietate diuina, illa arida incolumis cōfessoris restituta est manus. Hinc iam Hunerychi psecutio doloris, atq; parturitionis nostræ sumpsit initiū. Ipse autē qui sese iā dudum bene oībus ostenderat, desiderans post obitū suū, filiis (quod nō contingit) regnum statuere. Dederychum fratrem filiosq; Gētonijq; fratris nihilominus filios crudeliter cœpit insequi, quorum nul-

lum dimitteret, nisi ei mors desiderij sui uoluntatem auferret. Primo sciens uxore The derychi astutam (credo ne forte maritū, aut maiorem filiū, quia prudens uidebatur et sapiens, cōsilijs acrioribus aduersus tyrānum armaret) crimine imposito, gladio eā interfici iubet. Post quā occiditur & ille filius magnus, literis institutus, cui secundum cōstitutionem Genscrychi regis, eo quod maior omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur, accenditur adhuc crudelius aliquid perpetrare.

Iniustissimum & impiissimum factum.

A Stante uulgo in media ciuitate p gradibus plateæ nouæ, episcopū suæ religionis, nomine Iocundū, quē patriarcham uocitabant, præcepit incendio concremari, ob hoc, quod in domo The derychi germani regis acceptissimus habebatur, cuius forte suffragio, memorata domus regnum poterat obtinere, in quo impietatis scelere futurum nobis adesse prospeximus malum, aientes inuicem singuli nobis: Qui est suo ita crudelis effectus in sacerdote, quādo nostræ religioni, uel nobis parciturus est iste? Tūc & Gētonij maiorem filium, nomine Godagis, cum uxore, absq; solatio serui, aut ancillæ,

Persecutionum Africæ

crudeli exilio delegavit, fratrem vero The-
derychum post occisionē uxoris & filij, nu-
dum atq; desitutum similiter relegavit. Post
cuius mortem, qui supererat, infantulū duas
q; filias eius adultas, impositas a finis, longi-
us affligendo protegit: Sed & comites quā-
 plurimos, & nobiles gentis suæ, obiectioni-
bus falsis infectans, ob quod se germanos fa-
cerent, alios incendit, alios gladio iugulavit.
Imitator existens Genserychi patris, qui sui
fratris uxorem ligato pondere lapidum, in
Auisagam fluvium Cirtensem fœtidum ia-
ctando demersit. Et post necē matris etiam
interfecit filios. Sed & multos Genserychus
pater moriens, sacramento interposito, com-
mendauerat, quos ille immemor fidei, & sa-
cramenti uiolator, diuersis pœnis & incēdijs
trucidauit. Nam Eldicum, quem pater quon-
dam præpositū fecerat regni, iam annosum
atq; ueteranum, cum dedecore capite trūca-
uit eiusq; uxorem, cum alia nomine Thema-
ria, in medio ciuitatis incendit. Quarum cor-
pora per uicos & plateas trahi mandauit, q̄
tota die iacētia, rogatus à suis episcopis, uix
uesperi sepeliri concessit. Canit namq; Eli-
dici fratrem, qui ad ecclesiam eorum cōfuge-
rat, occidere non potuit, quem tamen in lo-

Liber .II.

co latrinarum obsceno conclusit, multoq;
eum ibi tempore degere statuit. Postea cum
caprario quodā, & rustico ad faciēdas fero-
bes uineis profuturas condemnauit. Quos
etiam duodecies per annum .i. per singulos
menses flagellis crudelibus dissipabat, uix
modico aquæ cibariq; panis concessio. Hoc
per quinq; uel amplius perpassi sunt annos
quibus hæc supplicia sufficere poterant ad
æternam mercedem, si catholici fuissent &
fidei suæ merito memorata perferrent. Sed
ideo istud filere nequiuimus, ut impietas re-
gis etiam in suis, minime sileretur, qui nō so-
lum episcopum suum locundum, ut superi-
us demonstrauius, flammis adussit, sed &
presbyteros & diaconos suos .i. Arrianos
quā plurimos incendit, sed insuper bestijs
mācipauit. Amputatis igitur in breui omni-
bus, quos timebat, & solidās sibi, ut putabat,
regnum, quod breue futurum erat & cadu-
cum, ex parte ociosus atq; securus, uniuersa
tela furoris in persecutiones conuertit. An-
te persecutionis tamen tempestatem multis
præcuntibus uisionibus & signis imminens
demonstratum fuerat malum.

*Visiones ante persecutionis tempora
uise à fratribus.*

Persecutionum Africae

Nam ferme ante biennium quam fieret, uidit quidam ecclesiam Fausti solito ornata fulgentem, & dum lataretur cādere tanti fulgoris, cereis quoque fulgentibus, palisq; uelaminum, ac lampadibus rutilantibus subito (ait) luminis illius concupiscibilis extinctus est fulgor, ac tenebris succedentibus, aduersarius naribus natus est fœtor, omnisq; illa abbatum turba, expellentibus quibusdā Aethiopibus, eiecta est foras. Ob hoc magis lamentandum, quod eam in claritate pristina nequaquā uiderit iterū restitutam. Nam uisionem istā, nobis presentibus, sancto retulit Eugenio. Vidit & quidam psbyter ipsam Fausti basilicam, refertam turba in numerabilium populorū, & post paululum euacuaram, & repletam multitudine porcorum atq; caprarum: Item alius uidit arēā triticam uentilationi paratam, granis adhuc uentilatoris iudicio necdum à palea separatis, & dum ingentis massa (licet confusae) magnitudinem miraretur, subito ecce turbo ueniens tempestatis sonuago flatu, cepit aduentum suum, surgente puluere, demonstrare cuius impetu palea illa omnis omnino uolauit, remanentibus granis, post hæc uenit quidam procerus, splendido uultu habitusq; ni-

Liber .II.

38

rido fulgens, cepitq; grana uacua, macilentata atq; similagini reproba purgando proficere, quæ diu examinans uix magnitudinem illius massæ licet probatæ, ad aceruū tamen perduxit exiguum. Item alius ait: Stabat quidem præcellus super montem domini, qui Ziquentis dicitur, & clamabat dextra læuâq; Migrate, migrate. Alius cōspexit rubente cælo turbatas sulphureas nubes, quæ ingentes ceperunt lapides iaculari. Qui lapides dum cecidissent in terram plus accendebantur & maioribus flammis ardebant, atq; intrantes in penetralia domorum, quos inuenerant, accendebant. Qui aut uidit, ait, cū se in quodam cubiculo abscondisset, miseratio ne diuina ad eum flamma non potuit peruenire, reor, ut illud propheticum cōpleretur: Claude ostium tuum, & abscondere aliquantulum, donec transeat ira dei.

Visio sancti Pauli.

Vidit & uenerabilis Paulus episcopus arborem usq; ad cælos ramis florētib; extensam, quæ etiam dilatatiōe sua omnem Africam opacabat. Et cum uniuersi eius magnitudine & speciositate gauderēt, ecce subito uenit asinus (inquit) uiolentus, qui defricans ceruicē suam, super robur radicū eius,

Persecutionum Africae

impulsu suo cum ingenti sonitu, illam mirabilem arborem elisit ad terram.

Visio Quintiani episcopi.

Sed Quintianus uenerabilis episcopus, uidit se super montem quendam stare, de quo conspiciebat gregem innumerabilem ouium, & in medio gregis duæ erant ollæ nimium bullientes. Aderant autem ouium occisores, quarum carnes ollis bullientibus demergebāt. Et cum ita fieret, omnis illa magnitudo consumpta est gregia. Recor ego illas duas ollas, Siccensem & Larensem duas esse ciuitates, in quibus multitudo prima fuerat congregata, & à quibus initium incendium sumptit. Aut Hunerychum regem & Cyrillum episcopum eius. Sed de multis uisionibus, quia breuitati consulendū fuit, hæc dixisse sufficiat. Quid ultra? Censet primo tyrānus iussione terribili, ut nemo in ei⁹ palatio militaret, neq; publicas ageret actiones, nisi sese Arrianum fecisset. Quorum ingens numerus uigore inuictō, ne fidē perderet, militiam tēporalem abiecit, quos postea domibus omniq; substantia expoliatos, in insulas Siciliam, & Sardiniam relegauit. Quinetiam statuere per totam Africam festinauit, ut nostrorum episcoporum defunctorum fiscum

Liber .II.

sibi & substantiam uendicaret, qui autē defuncto succedere poterat, non ante ordinaretur, nisi fisco regali quingentos solidos obtulisset. Sed hoc & diflicium ubi construere uisus est diabolus, statim illud destruere dignatus est Christus.

Auaria impij Principis.

Suggerunt ei domestici sui, dicentes: Si istud firmauerit præceptio nostra, noturi in partibus Thraciæ & alijs regionibus constituti, peiora incipient pati. Præcepit deinde sacras uirgines cōgregari, dirigēs Vandalos cum suæ gentis obstetricibus, ad inspicendum & contractandum, contra ius uerecundiæ & pudoris, ubi nec matres aderant, nec aliqua catholica matronarum, quas torquentes graui suspendio, atq; ingentia pondera pedibus colligantes, laminasq; ferreas ignitas, dorso, uentri, māmillis & lateribus, apponebant. Quibus inter supplicia dicebatur: Dicite, quoniā episcopi uestri uobiscum concūbunt, & clerici uestri, quātū acerbitate pœnarum plurimas tunc scimus extinctas. Aliæ, quæ remanserunt, uentribus ardescenibus factæ sunt curuæ. Notebatur enim semitam inuenire, per cuius adiutū publicam, sicut fecit, persecutionem faceret. Et ita facies nul

Persecutionum Africae

Io modo inuestigare potuit, quomodo Christi Ecclesiam macularet.

Tollerantiam fidelium et impietatem tyranni.

Quibus autem prosequar fluminibus la-
chrymarum, quando episcopos, pres-
byteros, diaconos, & alia ecclesiae membra,
id est, quatuor milia nongentos septuaginta
sex, ad exilium heremi destinavit? Inter
quos erant podagrici quàm plurimi, alii pro-
pter ætatem annosam, lumine temporali pri-
uari. In quorum erat numero beatus Felix
Abbiritanus episcopus, habens iam in epi-
scopatu quadraginta quatuor annos, qui pa-
ralysi morbo percussus, nec sentiebat quicquid,
nec penitus loquebatur. De quo nos maxi-
me cogitantes, quod non posset iumento por-
tari, suggestimus, ut à suis rex peteretur, ut
saltem eum prope moriturum Carthagini esse
iuberet, quod ad exilium nulla posset ratio-
ne perducì. Quibus ita fertur tyrannus cum
furore dixisse: Si animali sedere non po-
test, iungantur boues indomiti, qui eum co-
ligatum funibus trahendo pducant ubi ego
præcepi. Quem ex transverso, super burgo-
nem uinctum, quasi quoddam lignum trun-
cum, toto itinere portabamus. Congregan-

Lib. II.

tur uniuersi in Siccensem & Larensem ciui-
tatem, ut illuc occurrentes Mauri, sibi tradi-
tos ad heremum perducerent. Superuenientes
igitur comites duo, subtilitate dānabili, blan-
dis sermonibus cum dei cōfessoribus agere
ceperunt. Quid uobis, inquit, uidetur,
ut ita pertinaces sitis, & domini nostri præ-
ceptis minime obtemperetis, qui esse poteri-
tis in conspectu regis honorabiles, si eius fe-
stinetis facere uoluntatem? Statim illis ingen-
ti uociferatione clamantibus & dicentibus:
Christiani sumus, catholici sumus, trinitatē
unum deum inuiolabiliter confitemur. In-
cluduntur grauiori et adhuc latiori custodiā,
ubi nobis dabatur copia introeundi, & uer-
bum admonitionis fratribus faciendi & di-
uina ministeria celebrandi. Ibi et infantiuli su-
ere quàm plurimi, qui genitricem materno se-
quebantur affectu. Aliæ gaudentes, aliæ re-
trahentes, aliæ gaudebant se martyres pepe-
rissè, aliæ moliendo diluuiò rebaptizationis
nitebantur à confessione fidei reuocare, nul-
lum tamen tunc blandimenta uicerunt, nec
carnalis pietas aliquē inclinauit ad terram.

Factum sanctæ semine.

Nam quædā tunc quæ fecerit anus, bre-
uiter referre delectat. Dum iter age-

Persecutionum Africæ

remus, cum dei exercitu comitantes, & magistere noctibus pmouimus, ppter ardorē. Conspicimus mulierculam sacculum & alia uestimenta portantem, manu infantulū unū tenentem, atq; his sermonibus consolātem: Curre domine meus, uides uniuersos sanctos, quomodo pergunt, & festinant hilares ad coronam, quam nos cum increparemus, quod importuna uideretur, aut uiris, pro sexu, iungi, aut exercitui Christi sociari. Respondit: Benedicite, benedicite, etiā orate pro me, & pro isto nepote paruulo meo, q̃a, & si peccatrix, filia sum quondam Zuriuanæ ciuitatis episcopi. Cui nos: Et quare ita abiectē ambulas, uel qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris? Quæ respondit: Cum hoc paruulo seruo meo, ad exilium pergo, ne inueniat eum solum inimicus, & à uia ueritatis reuocet ad mortē. Ad hæc uerba repleti lachrymis, nihil dicere ualimus, nisi ut uoluntas fieret dei. Sed ubi ad uersarius, quā forte dicebat: Partiar spolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea, nullum potuit occupare, inquit angusta & teterima loca, in quorum conclauibus dei exercitum coarctaret. Tunc eis etiam uisitationis

Liber .II.

42

humanæ negata est consolatio. Puniuntur & custodes tustibus, & grauitè affliguntur. Iactantur confessores Christi super inuicem angustia coarctante. unus super alium, ut agmina locustarum, & ut proprie dicatur, in grana preciosa frumentorum. In qua cōstipatione, secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat, sed locum stercoreis & urinæ urgente necessitate, ibidem faciebant, ut ille tunc fœtor & horror uniuersa pœnarū genera superaret.

sanctissimi episcopi charitatem.

AD quos aliquando dando ingentia munera Mauris, dormientibus Vandalis, uix iam admissi sumus intrare. Qui introeuntes ueluti in gurgite luti, usq; ad genua cœpimus mergi. Illud tunc Hieremiæ uidentes completum: Qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercorea sua. Quid multa? Præcepti sunt undiq; persi repētib; Mauris, ad iter ubi destinati fuerant, properare. Exeuntes itaq; die dominica, oblita habētes stercoreis uestimenta, facies, simul & capita, à Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exultatione decantantes domino: Hæc est gloria in omnib; sanctis eius. Aderat enim tunc ibi beatus pontifex Cy-

Persecutionum Africae

prianus, Vnzibilinensis episcopus, consolator egregius, qui singulos pio & paterno fo uebat affectu, non sine fluminibus currenti um lachrymarum, paratus pro fratribus ani mam ponere, & se ultroneum, si dimittere tur talibus passionibus, dare, qui totū, quod habuit, egentibus fratribus in illa tunc neces sitate expendit, quærebat enim occasionem, qualiter confessoribus sociaretur, ipso animo & uirtute confessor, qui postea per multas agones & squalores carceris, in exilio quod desiderabat cum exultatiōe, perrexit. Quan tæ & tunc multitudines de diuersis regionibus & ciuitatibus, ad uisendos martyres dei concurrerint populorum, testantur uia uel semita, agmina uisentium nequaquam capi entes, per uertices mōtium cōcurrentia, tur ba fidelium inæstimabilis descendebat, cereos manibus gestans, suosq; infantulos uesti gijs martyrum proiciēs, ita uoce clamabat: Quibus nos miseros relinquitis, dū pergitis ad coronam? Qui hos baptizaturi sunt paru los fonte aquæ perennis? Qui nobis pœ nitentiæ manus collaturi sunt, et re cōciliatio nis indulgentiam obstrictos peccatorū uin culis soluturi? Quia dictum est: Quodeunq; solueritis super terram, erit solutum & in cæ

Liber III.

lis. Qui nos solennibus orationibus sepultu ri sunt morientes? A quibus diuini sacrificij ritus exhibēdus est consuetus? Vobiscum et nos libebat pergere, si liceret, ut tali modo filios à patribus nulla necessitas separaret. In his uocibus & laudibus, nullus iam pergere admissus est consolatorum, sed arcēbatur multitudo ad currendum, ut ubi tunc Mau ris erat præparata, laboriosam caperemus mansionem. Qui cum senes deficerēt, & alij forte, & si iuuenes delicati, cœperunt primo hastilium cuspidibus ad currendum, & lapidibus tundi, unde magis deficientes amplius lassabantur. Postea uero imperatū est Mau ris, ut eos, qui ambulare nō poterant, ligatis pedibus uelut cadauer animalis mortui, tra herent per dura & aspera loca, ubi primo ue stimenta, postea singula membra carpeban tur, quia per gladios acutos petrarū, hic caput conterebatur, alibi fundebantur latera, & ita inter trahētium manus spiritus exhala bant. Quorum numerum colligere nec ua luimus, multitudine coercente. Extrat tamen per totum aggerem publicum uilis sepultu ra sanctorum, loquentibus tumulis. Reliqui habiliores ad solitudinis loca perueniunt, in quibus collocati ad uescendum hordeum

Persecutionum Africæ

ut iumenta, accipiunt. Vbi etiam uenenatorum animalium atq; scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis uideatur, quæ solo statu etiam proculpositos ueneni uirus infundat. Scorpio aut percutsum nullum dicunt aliquando euasisse. Quorum feritas uirulenta, usq; ad præsens Christo defendente, nullum feruorū eius docetur nocuisse. Sed cum illi aluntur hordeaceis granis, postea & hoc ablatum est, quasi non posset deus, qui pluerat patribus māna, pascere etiam tali exilio mācipatos. Cogitat æriora aduersus Ecclesiā dei, ut q̄ mēbra ali qua absciderat, laniādo pderet corpus. Nā die Ascensionis domini, legato Zenonis imperatoris, rege non præsentē, legendum media ecclesia episcopo Eugenio direxit præceptum, tali tenore scriptum, quod etiam uere darijs currentibus destinauit. Hunerychus rex Vandalorum & Alanorū, uniuersis episcopis homousianis. Non semel, sed sæpius constat esse prohibitum, ut in sortibus Vandalorum, sacerdotes uestri conuentus minime celebrarent, nec sua seditiōe animas subuerterent Christianas. Quam spernentes rem, plurimi nunc sunt reperti contra interdictum, Missas in sortibus Vandalorum

facere, asserentes se integram regulam Christianæ ac ueræ fidei tenere. Et quia inprovincijs à deo nobis concessis, scandalū esse nolumus, ideoq; dei prouidentia cum cōsensu sanctorum episcoporum nostrorum, hoc nos statuisse cognoscite, ut ad diem kal. Ianuariarum proxime futurarū, omīssa omni formidinis excusatione, omnes Carthagini conueniatis, ut de ratione fidei cum nostris uenerabilibus episcopis possitis inire conflictum, ut et fidem homousianorum, quam defenditis, diuersis scripturis proprie approbetis, quo possit agnosci, si integram fidem teneatis. Huius autem edicti tenorem, uniuersis cōepiscopis tuis per uniuersam Africam constitutis direximus. Data sub die tertio decimo kalen. Iulias, anno septimo Hunerychi. Cognoscentes igitur qui aderamus simulq; legētes, contritum est extemplo cor nostrum, & contenebrati sunt oculi nostri. Et uere tunc dies festi nostri conuersi sunt in luctum, & cantica in lamentationem, dū edicti tenor indicaret futuræ persecutionis furorē. Et præsertim ubi dixit: in prouincijs nobis à deo concessis, scandalum esse nouimus. Tractatum est, quid fieret, nullum inuenit remedium imminens calamitas. Tūc san

Persecutionum Africæ

Et o Eugenio rationabilis uisa causa est, si cor
barbarorum molliretur suggerendo, si legē
da daretur tali textu epistola conscripta.
Quotiens animæ, uel uitæ æternæ, ac fidei
Christianæ causa tractatur, intrepide (sicut re
galis prouidentia compromisit) necesse est,
quod competit, suggeratur. Nuper potestas
regia per uicarium notarium, paruitatē me-
am admonere dignata est, qui nobis merito
religionis ac fidei præcepta eius in ecclesia,
præsente clero & plebe recensuit. Ex cuius te
nore cognouimus ad omnes coëpiscopos
præceptum regium similiter emanasse, ut die
constituta pro disputatione fidei ueniat,
quod nos uenerabiliter accepisse suggessimus.
Cui præfato notario humilitas mea sugges-
sit, debere etiam transmarinarum omnium
partium, qui nobiscum sunt, una religiōe uel
cōmunionē conforē agnoscere, quia ubiq;
regno obtemperant uniuersi, maxime quod
totius mundi sit causa, non specialis prouin-
ciarum Africanarum tantummodo. Et quia
sancto responso suggerendum me promisi
oblaturū, merito suppliciter precor magnifi-
centiam tuam, ut ad domini et clementissimi
regis aures memoratam suggestionem per-
ferre digneris, quo eius clementia dignāter

Liber .II:

agnoscat, nos disputationem legis, cum ad-
iutorio dei nullatenus declinare, uel fugere,
sed sine uniuersitatis assensu nos non debere
asserendæ fidei nostræ causas assumere. Pro
pter quod petimus, ut benignitate, qua tan-
tus est, & iustitia sapientiæ suæ, dignetur an-
nuere. Data ab Eugenio episcopo Ecclesiæ
catholicæ Carthaginensis.

SED CVM suggestio hæc à beato Eu-
genio offerretur, ille, qui iam cōceperat do-
lorem, urgebatur, ut iniquitatē grauius par-
turiret, ita sancto Eugenio episcopo per Cu-
badum præpositum regni sui mandasse uide-
tur: Subde mihi uniuersum orbem terrarū
ut sub potestate mea totus mundus rediga-
tur, & facio Euangelium, quod dicis. Ad quod
beatus Eugenius respōdit, ut potuit: Quod
rationem, inquit, non habet, dici non debu-
it. Sic est hoc, ac simodo dicatur homini, ut
per auras feratur, & uolet, quod moris non
est humanæ naturæ. Dixi enim: Si nostram
fidem, quæ una & uera est fides, potestas re-
gis agnoscere desiderat, mittat ad amicos su-
os. Scribam & ego fratribus meis, ut ueniāt
episcopi nostri, qui uobis nobiscum, cōmu-
nem fidem nostram ualeant demonstrare.
Et præcipuē ecclesiæ Romanæ, quæ caput

Persecutionum Africæ

est omnium ecclesiarum. Ad hæc Cubadus: Ergo tu & dominus meus rex similes estis? Eugenius episcopus dixit: Ego regi similis non sum, sed dixi: Si ueram cognoscere desiderat fidem, scribat amicis suis, ut dirigant episcopos nostros catholicos, & ego scribam episcopis meis, quia catholica fidei uniuersa una est causa. Hoc agebat Eugenius, non quod deessent in Africa, qui aduersariorum obiecta refellerent, sed ut illi uenirent, qui alieni ab eorum dominatu, maiorem fiduciam libertatis haberent, pariterque oppressionis nostrae calumniam uniuersis populis nunciarent. Ille autem qui necebat dolos, audire noluit rationes, agens argumentationibus crebris, ut quoscunque episcoporum audierat eruditos, uariis insectationibus agitaret. Iam ad exilium Vinianense, Secundum, Donatianum, impositis centum quinquaginta fustibus, miserat episcopos, nec non & sub Fetulense praesidium, Verum, Acutum, Tunc & uenerabiles Mansuetum, Germanum, Fuscum, & multos alios, fustigauit. Dum hæc geruntur, imperat, ut nostrae religionis, illorum mensa nullum communem haberet, neque cum catholicis omnino uescerentur. Quae res non ipsis aliud quod praestitit beneficium, sed nobis maxi-

Liber II.

mum contulit lucrum. Nam si sermo eorum, dicente Apostolo, sicut cancer consuevit terpere, quanto magis communis mensa ciborum potuit inquinare? cum dicat idem Apostolus: cum nefarius nec cibum habere communem. Sed cum ignis iam persecutionis accendetur, & flamma infestantis ubique regis arderet, ostendit dominus noster miraculum per seruum suum fidelem, quod praeterire non debeo. Fuit in eadem ciuitate, id est, Carthagini, caecus quidam huius ciuitatis notissimus nomine Felix.

Quod in die sacro epiphaniarum apud antiquos baptismum fieret.

Hic uisitat a domino, diciturque ei nocte per uisum: Fuge & uade ad seruum meum Eugenium episcopum, & dices ei, quia ego te ad eum direxi. Et illa hora, qua benedixit fontem, ut baptizentur accedentes ad fidem, continget oculos tuos, & aperientur, & uidebis lumem. Qui cum tali uisione commotus est, cogitat apud se, quomodo assolet deludi per somnium, surgere noluit caecus, sed cum iterum mergeretur somno, similiter ut ad Eugenium pergeret, compellitur. Rursum negligit. Tertioque festinauerat & grauius in crepatur. Excitat puerum, qui ei solitus erat

Persecutionum Africæ

manum porrigere, pergit ueloci agilitate ad Fausti basilicam, orat, & ueniens cum ingentibus lachrymis, suggerit cuidam diacono nomine Peregrino, ut cum episcopo nunciaret, indicans se habere aliquod secreti genus intimandum. Audiens episcopus, iussit hominem introire, iam enim ob celebritatē festiuitatis, hymni nocturni p̄ totā ecclesiam, canente populo, increpabant. Indicat cæcus antistiti ordinem uisionis suæ, dixitquē illi: Non te dimittā, nisi mihi, sicut à dño meo iussus es, reddideris oculos meos. Cui Eugenius sanctus: Recede à me frater, peccator sum & indignus, & super omnes homines delinquentes, utpote, qui & in hæc tempora seruatus sum. Ille autem tenens genua eius, aliud non dicebat, nisi illud, quod iam dixerat, sicut iussus est, redde mihi oculos meos. Attendens quoq; Eugenius inuerecundam crudelitatem, & quia iam tempus urgebat, pergit cum eo, comitante officio clericorum, ad fontem, ubi flexis genibus, cum ingenti gemitu, pulsans singultibus cælum, crispātem benedixit aquæ fontem. Et cum cōpleta surrexisset oratione, ita cæco respondit: Iam tibi dixi frater Felix, peccator homo ego sum sed qui te dignatus est uisitare, præstet tibi

Liber II.

secundum fidem tuam, & aperiat oculos tuos, simulq; uexillo crucis consignās oculos eius, statim cæcus uisum, domino reddente, recepit. Quem secum, quousq; baptizaretur ibi detinuit. Ob hoc tantum miraculum populus excitatus, comprimere uirum, qui receperat lumen, cœperunt, fit postea manifestum Ecclesiæ uniuersæ. It ad altare cū Eugenio, sicut mos est, qui fuerat cæcus, suæ salutis oblationem domino redditurus, quā episcopus accipiēs, altari imposuit, fit strepitus, gaudio prouocante, inastimabilis populorum. Statim nuncius pergit ad tyrannum. Rapiatur Felix, inquitur ab eo, quid factum sit qualiterq; recepit lumen. Dixit ille ex ordine totum, dicuntq; Arrianorū episcopi: hoc Eugenius per maleficia fecit. Et quia oppressionē confusi, lumen non potuerunt nubillare, eo quod Felix uniuersæ ciuitati manifestus esset & notus, tamē uolebant eum, si fas esset necare, quomodo Iudæi sulcitatum Lazarum cupiebant occidere. Appropinquabat iam futurus dies ille & calumniosus februariarum kalen, ab eodem statutus. Cōueniunt non solum uniuersæ Africæ, uerū insularum multarū episcopi, afflictione & merore cōfecti, Fit silentiū diebus multis, quo-

Persecutionum Africae

usq; peritos, quousq; et doctissimos uiros in
terrim separaret, calūnijs appositis necā dos.

Incenditur sanctus Letus.

NAm unum ex ipso choro doctorū, no
mine Letū, strenuū atq; doctissimum
uirum, post diuturnos carceris squalores in
cendio concremauit, & stimās, quod tali ex
emplo timorē incuteret reliquis, & laurā.
Tandem uenitur ad disputationis conflictū,
ad locum scilicet, quem elegerant aduersa
rii. Vitantes igitur nostri uociferationis tu
multus, ne forte postmodum Arriani dice
rent, quod eos aliquis nostrorum oppresse
rit, deligunt de sese nostri, qui pro omnibus
responderent. Collocat sibi Cyrillus cū suis
satellitib⁹, in loco excelso superbissimū thro
num, astantibus nobis. Dixerūtq; nostri epi
scopi: Illo est semper tractanda locutio, ubi
superba nō dominatur potestatis elatio, sed
ex consensu cōmuni conuenitur, ut cognito
ribus discernētib⁹, partibus agentibus, qd
uerum est, agnoscat, nunc autem quis erit
cognitor, quis examinatur, ut libra iustitiæ,
aut bene prolata confirmet, aut improbe as
sumpta refellat. Et cum talia & alia dicerēt,
notarius regis respondit: Patriarcha Cyril
lus dixit, aliquos uestrum superbe & illicite

Liber .II.

57

sibi nomen catholicorum usurpasse. Nostri
testati dixerunt: Legatur nobis, quo conce
dente istud sibi Cyrillus nomen assumpsit.
Et exinde strepitum excitantes, calumniari
aduersarij cœperunt. Et quia hoc nostri pe
tebant, ut saltem si examinare non licet pru
denti multitudini, uel hæc expectare liceret.
Iubentur uniuersi filij catholicæ ecclesiæ, qui
aderant, centenis fustibus cædi. Tunc clama
re cœpit beatus Eusebius: Videat deus uim,
quam patimur, agnoscat afflictionem, quam
a persecutoribus sustinemus. Cōuersiq; no
stri Cyrillo dixerunt: Propone quod dispo
nis. Cyrillus dixit: nescio latine. Nostri dixe
runt episcopi: Semper te latine esse locutum
manifeste nouimus, modo excusare non de
bes, præsertim, quia tu huius rei incendium
fuscitaſti. Et uidens catholicos episcopos ad
conflictū magis fuisse paratos, omnino uole
bat audientiam diuersis cauillationibus de
clinare. Quod ante nostri præuidentes, libel
lum de fide scripserunt, satis decenter suffici
enterq; conscriptum, dicentes: Si nostram fi
dem cognoscere desideratis, hæc est fides,
quam tenemus.

*Gennadius in catalogo uirorum
illustrum.*

E S

Persecutionum Africae

EVgenius Carthagenensis, Africae ciuitatis episcopus, & confessor publicus, admonitus ab Hunerycho Vandalorum rege, catholicae fidei expositionem, & maxime uerbi homousio proprietatem differere, cum consensu omnium Africae & Mauritaniae, & Sardiniae atque Curficae episcoporum & confessorum, qui in catholica Ecclesia permanferant, composuit librum fidei, sanctarum scripturarum sententijs communitum, quae per collegas confessionis suae porrexerat. Iam uero asportandus pro fidelis linguae remuneratione in exilium, epistolas uelut communitorias fidei, & unius sacri & conseruandi baptismatis, ouibus suis, quasi pastor sollicitus, dereliquit. Altercationes quoque, quas cum Arianorum praesulibus, per internuncios habuit, conscripsit, & regi legendas, per maiorem domus eius transmisiuit. Similiter & preces pro quiete Christianorum, eidem uelut apologias obtulit. Viuere adhuc ad confirmationem Ecclesiae dicitur.

Liber catholicae fidei.

REgali imperio, fidei catholicae, quam tenemus, praecipimur reddere rationem. Ideoque aggredimur pro nostrarum uirium mediocritate, dei adiutorio, fidem, quam credi

Liber .II.

35

mus, uel praedicamus, breuiter intimare. Primum igitur de unitate substantiae patris & filii, quod Graeci homousion dicunt, exponendum nobis esse cognoscimus. Patrem ergo & Filium & Spiritum sanctum, ita in unitate deitatis profiteamur, ut & patrem in sua proprietate personae subsistere, & filium nihilominus in propria extare personae, atque spiritum sanctum personae suae proprietatem retinere, fidei confessione fateamur. Non eundem asserentes patrem quem filium, neque filium confitentes, qui pater sit, aut spiritus sanctus, neque spiritum sanctum accipimus, ut aut pater sit, aut filius, sed ingentum patrem, & de patre genitum filium, & de patre & filio procedentem spiritum sanctum, unius credimus esse substantiae & essentiae, quia ingenti patris, & geniti filii, et procedentis spiritus sancti. At una est deitas, tres uero personarum proprietates. Et quia contra hanc catholicam, uel apostolicam fidem, exorta haeresis, nouitatem quandam induxerat, asserens filium non de patris substantia genitum, sed ex nullis extantibus, id est, ex nihilo substituisse, ad hanc impietatis professionem, quae contra fidem emergerat, refellendam & penitus abolendam homousio sermo Graecus positus est, quod in-

Persecutionum Africæ

interpretatur unius substantiæ uel essentiæ, significans filium, non ex ullis extantibus nec alia substantia, sed de patre natum esse. Qui ergo putat homouision auferendum, ex nihilo uult asserere filium extitisse. Sed si ex nihilo non est, ex patre sine dubio est. Et recte homouision, unius cum patre substantiæ filius est. Ex patre autem esse, id est, unius cum patre substantiæ, his testimonijs approbatur Apostolo dicente: Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, & substantiam noluerunt audire hæretici. Dixit alius propheta: Non audierunt uocem substantiæ. Quam uocem substantiæ contemptam, terribili contestatione increpans, ad eundem prophetam loquitur, dicens: Super montem accipe planctum, & super semitam deserti tactum, quia defecerunt, eo quod non sint homines, nec audierunt uocem substantiæ, à uolatilibus cæli usque ad pecora. Et rursum eos qui à professione unius substantiæ declinantes, in eadem fidei substantia stare noluerunt. Increpat deus: Si stetissent in substantia mea auertissem utique eos à uia sua mala, & pessimis cogitationibus suis. Et iterum non extra substantiam patris filium confitendum, sed in eadem fidei mente contuendum aperuiss,

Liber .II:

92

me declaratur, dum dicitur per prophetam: qui stetit in substantia domini, & uidit uerbum eius. Patris ergo substantiam filium esse, prophetis iam olim destinatum est oraculis, dicente Salomone: Substantiam enim et dulcedinem tuam, quam in filio habes, ostendeas, quia in figura & imagine panis celestis, populo Israel calitus apparet profluxisse. Quod ipse dominus in Euangelio exposuit dicens: Nō Moyses dedit uobis panem de cælo, se utique panem esse definiens, cum dicit: Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendi. De quo etiam propheta dicit. Panem angelorum manducauit homo. Nam quo adhuc euidentius patris & filij substantiæ unitas, & diuinitatis æqualitas ostendatur, ipse in Euangelio dicit. Ego in patre, & pater in me est, & ego & pater unum sumus. Quod non ad unitatem tantummodo uoluntatis, sed ad unam refertur, eandemque substantiam, quia non dicit, ego & pater unum uolumus, sed unum sumus. Ex eo enim quod sunt, non eo tantum, quod uolūt, paternæ unitatis declaratur assertio. Idem Ioannes Euangelista dicit. Propterea ergo quærebāt eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatū, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem

Persecutionum Africae

se faciens deo. Quod utiq; non ad Iudæos est referendum, quia Euangelista ueraciter de filio dixit, quia æqualem deo se faciebat. Item in Euangelio scriptum est. Quæcunq; pater facit, eadem & filius facit. Similiter. Et sicut pater suscitatur mortuos, & uiuificat, ita & filius, quos uult, uiuificat. Item, ut omnes honorificent filium, sicut honorificat patrem. Aequalis enim honor, nō nisi æqualibus exhibetur. Item, ibi filius ad patrem dicit. Oia mea tua sunt, & tua mea sunt. Item, Philippe, qui uidet me, uidet & patrem. Hoc nō dixisset, nisi patri per oia fuisset æqualis. Item ipse dominus dicit. Creditis in deū, & in me credite. Et ut adhuc unitatem æqualitatis demonstraret, ait: Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Et sicut filius, cui uult, reuelat patrem, ita & pater reuelat filium, sicut ipse Petro ait: confitenti eum Christum filium dei uiui. Beatus es, inquit, Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui est in cælis. Et iterum filius dicit, Nemo uenit ad patrem, nisi per me, nemo uenit ad me, nisi pater attraxerit eum, unde claret æqualitatem patris & filij ad se inuicem credentes adducere. Item dicitur, Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis, & a modo cognoscetis eum. Verū quia duas in filio profitemur naturas, id est, deū uerum, & hominem uerum, corpus & animam habentem.

Verissimam & piissimam confessionem fidei.

Quicquid ergo excellentis sublimitatis potentie de eo referunt scripturæ, ad memorandam eius diuinitatem tribuendum sentimus. Et quicquid infra honorē cælestis potentie, de eodem humiliter narratur, non uerbo dei, sed homini reputamus assumpto. Secundum diuinitatem ergo est hoc, quod superius diximus, ubi ait: ego & pater unum sumus, & qui uidet me, uidet & patrem. & omnia quæcunq; pater facit, eadem & filius facit, similiter uel cætera, quæ superius continentur. Illa uero, quæ de eo secundum hominem referuntur, ista sunt. Pater maior me est. Et, non ueni facere uoluntatem meā, sed eius qui misit me patris. Et, Pater, si fieri potest transeat à me calix iste. Vel cum de cruce dicit. Deus deus meus, quare me dereliquisti. Et tamen ex persona filij propheta dicit: De uentre matris meæ deus meus es tu, uel cum minor angelis iudicatur. Et quā multa his sibi

64 Persecutionum Africae

milia, quæ studio breuitatis non inseruimus. Filius enim dei nullis conditionum necessitatibus astrictus, sed libera diuinitatis potentia, ita quæ nostra sunt, mirabili pietate assumpsit, ut à suis quæ diuina sunt, omnino non destituerit, quia diuinitas nec augmentum admittit, nec patitur detrimentum, unde gratias agimus domino nostro Iesu Christo, qui propter nostram salutem descendit, sua passione nos redemit, sua morte uiuificauit. Qui sedens ad dexteram patris uenturus est iudicare uiuos et mortuos, iustis æternæ uitæ premium largiturus, impijs atque incredulis merita supplicia redditurus.

Fidelissima confessio.

Profitemur itaque patrem de seipso, hoc est, de eo, quod ipse est, sempiternæ atque ineffabiliter filium genuisse, filium non extrinsecus, non ex nihilo, non ex alia subiacente materia, sed ex deo natum esse. Et qui de deo natus est, non aliud est, quam id quod pater est: Et ideo unius substantiæ est, quia ueritas natiuitatis diuersitatem non admittit generis, nam si à patre alterius substantiæ esset, non esset uerus filius, sicut Ioannes ait, ut simus in uero filio eius. Non est etiam degener, quia uerus deus de deo natus est uero. Sicut

Liber II.

idem Ioannes Euangelista persequitur, dicens: Hic est uerus deus, & uita æterna. Et ipse dominus in Euangelio: Ego sum uia & ueritas & uita. Ergo si aliunde substantiam non habet, sed de patre habet, unius substantiæ cum patre est. Sed si unius substantiæ non est, ergo non de patre, sed aliunde est. Qui unde est, inde substantiam habeat necesse est. Omnia ex nihilo, filius uero de patre. Ex duobus eligat quisque quod uelit, aut det ei substantiam de patre, aut fateatur ex nihilo substituisse. Sed propheticum forsitan obijciatur testimonium: Generationem autem eius quis enarrabit? Cum ergo non dixerim, enarra mihi modum, uel qualitatem diuinæ generationis, & tantum secreti arcanum humanis uerbis enuncia, quam do, unde natus sit requisui, diuina enim generatio inenarrabilis est, non ignorabilis, id est, non ignoratur, unde sit, ut & pater de se ipso genuisse, & filius de patre se natum, fœpissime protestetur, quod nullus omnino ambigit Christianus, sicut in euangelio demonstratur, ipso filio dicente. Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filij dei. Item Ioannes in euangelio dicit, et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre. Ergo professionem

Persecutionum Africae

nostram breui sermone concludimus, Si uere de patre natus est, unius substantiae est, & uerus filius est. Si unius substantiae non est, nec uerus deus est. Aut si uerus deus est, & tamen de patris substantia non est, ingentus ergo & ipse est. Sed quia ingentus non est, factura ergo est, ut putetur aliunde substantens, si de patris substantia non est. Sed hoc absit ita credere. Nos enim unius substantiae cum patre filium profitemur, detestantes Sabellianam haereseim, quae ita trinitatem confundit, ut eundem dicat esse Spiritum sanctum, non seruans tres in unitate personas. Sed forsitan obijcitur, cum ingentus sit pater, gentus filius, non fieri unam posse, eandemque esse substantiam, geniti ac ingenti. Cum utique si ut ingentus pater est, ingentus esset & filius, tunc magis diuersa posset esse substantia, quia unusquisque a seipso subsistens, communem substantiam cum altero non haberet. Cum uero ingentus pater de seipso, id est, de eo, quod ipse est, si quidem illud aut dici potest, immo, quia ut dici omnino non potest, filium generauit, apparet unam esse geniti gignentisque substantiam, quia deum de deo, lumen de lumine, filium esse ueraciter profitemur. Nam lucem esse patrem Ioannes

Liber .II.

67

apostolus testis est, dicens, Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ullae. Item de filio ait, Et uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. Et infra, Erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, unde patrem & filium apparet unius substantiae, dum lucis & luminis diuersa non potest esse substantia, eius scilicet, quae de se gignit, & quae de gignente constat. Denique ne aliquis inter patrem & filium diuersitatem naturalis luminis introducat, ideo Apostolus de eodem filio dicit, Qui cum sit splendor gloriae & figura substantiae eius, in quo euidentius & coeternus patri, & inseparabilis a patre, & unius cum deo esse substantiae perdocetur, dum lucis splendor semper est coeternus, dum splendor a lumine nunquam est separatus, dum splendor a luce natura ac substantia nunquam potest esse diuersus. Qui enim splendor lucis est & uirtus, sempiternus ergo propter uirtutis aeternitatem inseparabilis, propter claritudinis unitatem. Et hoc est, quod nos fideliter profitemur, filium de patris substantia natum, sicut ipse pater deus, apertissimum perhibet testimonium, qui ut de sua ineffabili naturae substantia pro-

68 Persecutionum Africae

prium se filium genuisse monstraret, ad instruendam fragilitatis nostrae imperitiam, ut nos ex uisibilibus ad inuisibilia erigeret, terrenae natiuitatis uocabulum, ad diuinæ unitatis traxit exemplum, dicens. Ex utero ante luciferum genui te. Quid clarius, quid luculentius affari diuinitas dignaretur? Quibus indicans, quibus existetium rerum exemplis proprietatem generatiōis ostenderet? Non quia corporeis compositus est membris, aut aliquibus artuum lineamentis distinctus, sed quia nos aliter ueritatem diuinæ generatiōis, auditu mentis percipere non possemus, nisi humani uteri prouocaremur uocabulo, ut ambigi ultra non possit, de dei substantia natum esse, quem constat de patris exiisse. Credentes ergo deum patrem de sua substantia, inseparabiliter filium generasse, non dicimus ipsam substantiam, aut diuersam esse in filio, aut diminutionem pertulisse in parte, et per hoc passionis potuisse uicio subiacere. Absit enim à nobis, ut talia uel opinemur, uel rogemus de deo, quia nos perfectum patrem perfectum filium, sine sui diminutione, sine aliqua deriuatione, sine omni omnino passionis infirmitate, genuisse fideliter profiteamur, Nā qui obijcit deo, quia si de seipso ge-

Liber II.

69

nuit, diuisionis uicium pertulit, potest dicere, quia & laborem sensit, quando uniuersa cōdidit. Et ob hoc die septima ab omni opere suo requieuit. Sed nec in generando de seipso passionem uel diminutionē aliquam sensit, nec condendo uniuersa fatigationem aliquam pertulit. Namque ut euidentius nobis diuinæ generatiōis passibilitas insinuaretur, deum ex deo, lumen de lumine, filium, profitendum accepimus. Si ergo in efficientia uisibilis luminis mundi, tale aliquid inuenitur, ut lumen ex lumine sumptum, & per quandam generatiōis natiuitatē exortum, ipsam luminis generans originem, quam ex se lumen aliud dedit, nec minui, nec ullum omnino detrimentū ministrati ex se luminis perpeti potuit, quanto rectius & melius de diuini & ineffabilis luminis natura credendum est, quod ex seipso lumen generans minui omnino non potuit, unde æqualis est patri filius, non natus ex tempore, sed gignentis coæternus, sicut splendor ab igne genitus gignentis manifestatur coæuus. Hæc de patris & filij æqualitate, uel de substantiæ unitate, quantum breuitatis ratio sinit, dixisse sufficiat. Super est, ut aliquid de Spiritu sancto, quem patri ac filio cōsubstantialē credimus,

Persecutionum Africæ

coræqualem & cœternum, dicamus, & testimonijs approbemus. Licet enim hæc ueneranda trinitas personis ac nominibus distincta sit, non tamen ob hoc à se atq; à sua æternitate discrepare credenda est, sed manens ante secula diuinitas, in patre & filio & spiritu sancto, uere ac proprie creditur, nec diuini nostris interpretationib; potest, nec rursus uersa in unam personam trinitas ipsa cōfundi, hæc fides plena, hæc nostra credulitas est. Idcirco deos nec existimari patimur, sed unum deum in prædictis personis ac nominibus confitemur. Inenarrabilis enim diuinitas, ut non concludi aut apprehendi uocabulis possit, inter nominatas personas sese præstitit, sed ut quod erat, esse nosceretur, intelligentiam sui ex patre, quam capere humanæ mentis angustia non præualebant, credentibus dedit, propheta dicente: Nisi credideritis, non intelligetis. Vna est ergo trinitatis deitas, & in huius uocabuli appellatiōe est unius substantiæ, non unius personæ. Ad quam rem fidelibus comprobandā in testimonium sui, diuinitas ipsa multis & creberrimis contestationibus semper affuit. Liceat ergo breuitatis compendio ex multis pauca proferre, quoniā uera probatio maiesta-

Liber II.

tis, tametsi habet pluralitatem testimoniorum, pluralitate tamē non indiget, quoniā crediti pauca sufficiūt. Primū igitur de ueteris Testamenti libris, postmodum etiā noui, patrē & filium & spiritum sanctū, unius docebitur esse substantiæ. Libro Genesis sic inchoante: In principio creauit deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incōposita, & tenebræ erāt super abyssum, & spiritus dei ferebatur super aquas. Illud principium, qui Iudæis, quis esset interrogantibus, dicit: Principium, qui & loquor uobis: Superferebatur autem dei spiritus super aquas, utpote creator, uirtute potentiæ suæ cōmēns creaturam, ut ex his uiua omnia producturus ipse rudibus elemētis, ignis fomēta proprii præstaret. Et iam tunc mysterio emicante baptismatis, uirtutē sanctificationis, liquoris natura perciperet, primaq; ad uitam corpora animata produceret. David proinde deo aspirante testat: Verbo domini cæli firmati sunt & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Vide quā plana sit breuitas, & quā clare in sacramento unitas recurrit. Patrē in domino, uerbi significatione, filium ponēs, spiritum sanctum ex ore altissimi nūcupauit. Et ne uocis æditio acciperetur in uerbo, cælos asse-

rit per eum esse confirmatos. Ne autem si atus in spiritu reputetur, celestis in eo uirtutis plenitudinem demonstrat, nam ubi uirtus, ibi necesse est persona subsistens, ubi omnis non ablata à patre & filio est, sed consummata seruatur in spiritu sancto. Non ut solus habeat quod in patre & filio est, sed totum cum utroque habeat. Et iterum, cum de uocatione gentium Dominus loqueretur, intra unum diuinitatis nomen, spiritum sanctum prædicans ait. Sentes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et iterum, caelestia Corinthiis prædicando Apostolus, hæc subdidit: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis. Et ut apertius in hac trinitate, unitatem substantiæ fateamur, illud etiam nobis est in tuendum, quomodo deus, cum de mundi & hominis creatione disponderet, sacramentum trinitatis ostenderet, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Profert æqualitatem, distinctiones personarum insinuat, ut in eodem trinitatis sit aperta cognitio, in quo nec pluralitas causa est, nec similitudo dissentiens, dum & consequentia sic loquuntur. Et dixit deus, & fecit,

& benedixit deus. Et necesse est, ut creationis totius autor deus unus sit. Quam fidei rationem antiqua denique per Moysen benedictio pandit & comprobat, qua benedicere populum sacramento trinitatis inuocationis iubetur. Ait enim deus ad Moysen: Sic benedices populum, & ego benedicam illos. Benedicat te dominus, & custodiat te. Illuminet faciem suam dominus super te, & misereatur tibi. Attollat dominus faciem suam super te, & det tibi pacem. Quod hoc ipsum propheta David confirmat dicens: Benedicat nos deus deus noster, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terræ. Quam trinitatis unitatem supernæ angelorum uirtutes hymno uenerantur, & ter numero, sanctus, sanctus, sanctus dominus Sabaoth, indefinenter cantantes ore, in unius fastigio dominationis gloriam exaltant. Quod ut adhuc apertius fidelium sensibus inculcetur, caelestium mysteriorum consciū producimus Paulum. Ait enim: Diuisiones dominationum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones operationum sunt, idem uero deus, qui operatur omnia in omnibus &c. Has diuisionum differentias pro qualitate ac merito participantium spiritum sanctum docuit operari, & ut sic ipsarum gratiarum differentias partiretur,

Persecutionum Africae

in ultimis intulit dicens, Hæc aut oia operatur unus atq; idē spiritus, diuidens propria unicuiq; prout uult. Vnde nullus ambiguitatis relinquitur locus, quin clareat spiritum sanctum, & deum esse, & suæ uoluntatis auctorem, qui cuncta operari, & secundum propriæ uoluntatis arbitrium, diuinæ dispensationis dona largiri apertissime demonstratur. Quia ubi uoluntaria gratiarū distributio predicatur, non potest uideri conditio seruitutis. In creatura enim seruitus intelligenda est, in trinitate uero dominatio ac libertas. Et ut adhuc luce clarius unius diuinitatis esse cum patre & filio, spiritum sanctū doceamus, Ioannis Euangelistæ testimonio cōprobatur, ait namq; Tres sunt, qui testimonium perhibent in cælo, pater & filius & spiritus, & hi tres unum sunt. Nunqd ait tres in differētē qualitate, seiuncti, aut quilibet, diuersitatum gradibus longo separationis interuallo diuisi, sed inquit, unū sunt. Vt aut magis magisque adhuc spiritus sancti cum patre & filio una dignitas, in creandis rebus oibus, demonstretur, habes spiritum sanctū in libro Iob, Spiritus (inquit) diuin⁹ est, qui fecit me, & spiritus omnipotentis, qui docet me, Et Dauid dicit, Emitte spiritū tuū, & creabuntur, & reno-

Liber .II.

75

nabis faciem terræ. Si creatio et renouatio per spiritum erit, sine dubio & principium creationis sine spiritu non fuit. Post creationem igitur ostendamus, quod uiuificat etiam spiritus sanctus, sicut pater & filius. Et quidē de persona patris refert Apostolus, Testor in conspectu dei, qui uiuificat oia. Vitam uero dat Christus, Oues (inquit) meæ uocem meam audiunt, & ego uitam æternam do illis. Viuificamur uero à sancto spiritu, dicēte domino: Spiritus est, qui uiuificat. Ecce uiuificatio patris & filij & spiritus sancti, à patre demonstrata est. Præsentiam omnium rerum in deo esse, & occultorum cognitionem, licet nemo Christianus ignoret, tã ex Danielis libro monstrandum est. Deus (inquit) qui occultorum es cognitor, qui præsci⁹ es oium anteq̃ nascatur. Hæc eadē præsciētia in Christo est, sicut refert Euangelista, Ab initio autē sciebat Iesus, quis esset eum traditurus, uel qui essent credentes in eum. Quod sit aut occultorum cognitor, ex hoc manifestū est, cum obscura consilia Iudæorū traducēs, dicebat: Quid cogitatis nequam in cordibus uestris? Similiter spiritus præsci⁹re oia nō dubitatur, quia ipse scrutatur altitudines dei, & nouit oia, quæ in deo sunt, sicut memorat Paulus, di-

75 Persecutionum Africæ

cens: Spiritus enim oia scrutatur, etiã altitudines dei. Item in eodẽ loco: Sicut nemo scit hominũ, quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui in ipso est, ita nemo scit, quæ sunt dei, nisi spiritus dei. Ad intelligendũ uero potentiã spiritus sancti, pauca de terribilibus pferamus. Vendiderat possessionem (ut scriptũ est in actibus apostolorum) suppressa parte pecunie, dolosus discipulus, reliquum pro toto, ante pedes posuit apostolorũ. Offendit spiritum sanctum, quem putabat se latere. Sed qd ad eum dixit cõtinuo beatus Petrus? Anania, quare satanas repleuit cor tuũ, ut mentireris spiritui sancto? Et infra, Nõ es mēitus hominibus, sed deo. Atq; ita percussus uirtute ei, cui mēiri uoluerat, expirauit. Quid hic uult beatus Petrus intelligi spiritui sanctum, utiq; clarum est, quod dicit: Non mentitus es hominibus, sed deo. Manifestum est ergo, quoniã q mentitur spiritui sancto, deo mentitur. Et qui credit in spiritui sanctum, in deum credit. Tale aliquid, immo fortius qd dam, dominus in Euangelio ostendit, dicens: Omne peccatũ et blasphemia remittetur hominibus, qui autẽ blasphemauerit in spiritui sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Ecce terribilis sententia,

Liber .II.

77

irremissibile dicit esse peccatum ei, qui in spiritum sanctum blasphemauerit. Cõpara huic sententiæ illud, quod scriptum est in libro Regũ: Si peccando peccauerit uir in uirum, orabunt pro eo, si autẽ in deũ peccauerit, quis orabit pro eo? Si ergo blasphemare in spiritum sanctum, & peccare in deum, simile est, inexpressibile crimen est, tam quantus sit spiritus sanctus, unusquisq; cognoscit. Deus qd ubiq; sit præsens, & implet oia, ore discimus Elaiæ: Ego (inquit) deus approximãs, & non de longinquo, si absconditus fuerit homo in absconditis, ergo ego nõ uidebo eum: nonne cælum & terrã ego impleo? Quid autem de sua ubiq; præsencia saluator in Euangelio dicit? Vbicunq; (ait) fuerint duo uel tres collecti in nomine meo, ibi et ego sum in medio eorum, de spiritu quoq; sancto, quod adsit ubiq; propheta dicit ex psona dei: Ego in uobis, et spiritus meus stat in medio uestrũ. Et Salomon ait: Spiritus dñi repleuit orbem terrarum, & hoc quod cõtinet oia, sciẽtiam habet uocis. Itẽ Dauid dicit. Quo ibo à spiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam? si ascēdero in cælum, tu illic es, & si descēdero ad infernum, ades. Si sumpsero pēnas meas in directum, & habitauero in extremis maris, et

Persecutionum Africæ

enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Habitat deus in sanctis suis secundum pmissionem, qua dixerat: habitabo in illis. Quod uero dñs Iesus dicit in Euangelio: Manete in me & ego in uobis, probat hoc Paulus, dicens, An nescitis, quia Iesus Christus est in uobis? hoc aut totū in spiritus habitatione adimpletur, sicut memorat Ioannes, Ex hoc, inquit, scimus, quia in nobis est, quia de spiritu suo dedit nobis. Similiter & Paulus: Nescitis, quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Et iterum dicit: Glorificate, & portate deum in corpore uestro. Quem deū? utiq; spiritum sanctū, cuius templum esse uidemur. Nam & quod arguat pater, arguat filius, arguat spiritus sanctus, ira probandum est, In psalmo quadragesimo nono legitur: Peccatori aut dicit deus, Et infra, arguam te, & statuā contra faciē tuam. Dauid similiter orās, dicit ad Christū, Dñe ne in ira tua arguas me, quia ipse uētorus est, arguere omnē carnē. Quid uero de spiritu sancto ipse saluator in Euangelio dicit? Cum uenerit, inquit, paraclerus, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, et de iudicio. Hoc prauidēs Dauid clamat ad dominum: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie

Liber .II:

tua fugiam? Nam & quod bonus pater, bonus filius, bonus spiritus sanctus, sic probatur, dicit propheta, Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. De se autem ipse unicus ait, Ego sum pastor bonus. De spiritu sancto quoq; Dauid in psalmo dicit, Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectā. Quis autem illam dignitatem spiritus sancti possit tacere? Antiqui em prophetae clamabant: Hæc dicit dominus deus, hæc uocem Christus adueniens in suam personam inuocauit, dicens: Ego aut dico uobis. Noui autem prophetae, qui clamant, sicut Agabus propheta in Actibus apostolorum: Hæc dicit spiritus sanctus. Et Paulus ad Timotheū, Spiritus, inquit, manifeste dicit, Quæ uox omnino demonstrat indifferentiam trinitatis. Dicit se Paulus à deo patre & filio uocatum fuisse, & missum, non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Christum, & deum patrem. In Actibus apostolorum aut, quod à spiritu sancto sit segregatus et missus. Sic em scriptum est, Hæc dicit spiritus sanctus, segregate mihi Barnabā & Saulum in opus, ad quod uocaui eos. Et paulo post inquit, ipsi missi à spiritu sancto, descenderunt Seleuciā. Itē in eodem loco, Attēdite uobis & uniuerso gre

20 Persecutionum Africae

gi, in quo uos spiritus sanctus constituit episcopos. Ne quis aut spiritum sanctum, quia paracletus dictus est, contemptibile aliquid existimet. Paracletus enim aduocatus est, uel potius consolator, secundum Latinam linguam. Quae appellatio etiam filio dei communis est, sicut dicit Ioannes. Haec, inquit, scribo uobis ne peccetis, sed & si quis peccauerit, paraclatum habemus apud patrem, Iesum Christum. Nam & ipse dominus cum dicit ad apostolos, alter paraclatum mittet uobis Pater, sine dubio cum dicit alterum paraclatum, se quoque paraclatum manifestat. Sed neque a patre hoc nomen paraclati alienum est, beneficentiae enim nomen est, non naturae. Denique ad Corinthios Paulus ita scribit: Benedictus deus & pater domini mei Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos. Et cum consolator dicitur pater, consolator dicitur filius, consolator etiam spiritus sanctus, una tamen nobis consolatio a trinitate praestatur, sicut & una remissio peccatorum, Apostolo affirmante. Abluti, inquit, estis, & iustificati, & sanctificati in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu dei nostri. Possemus adhuc plura de diuinis scripturis proferre testimonia, quae iuxta bapti-

Liber .II.

smi sacramentum, trinitatem unius gloriae, operationis ac potentiae, manifestant, sed quia ex his plenus est sapientibus intellectus, multa praeterimus studio breuitatis. Faciamus ergo recapitulationem dictorum nostrorum. Si de patre procedit spiritus sanctus, si liberat, si dominus est, & sanctificat, si creat, cum patre & filio, & si uiuificat, si praestantiam habet cum patre & filio, si ubique est, & implet omnia, si habitat in electis, si arguit mundum, si iudicat, si bonus & rectus est, si de eo clamatur: Haec dicit spiritus sanctus, si prophetas constituit, si apostolos mittit, si episcopos praeficit, si consolator est, si cuncta dispensat, prout uult, si abluit & iustificat, si tentatores suos interficit, si is, qui eum blasphemaue-rit, non habet remissionem, neque in hoc seculo neque in futuro, quod utique deo proprium est, haec cum ita sint, cur de eo dubitatur, quod deus sit? cum eum operum magnitudo, quod est ipse, manifestet. Non utique alienus est a patris & filii maiestate, qui non est ab operum uirtute alienus. Frustra illi nomen diuinitatis negatur, cuius potestas non potest abnegari, frustra prohibeor eum cum patre & filio uenerari, quem exigor cum patre & filio confiteri. Si ille mihi cum patre & filio confert

Persecutionum Africae

remissionem peccatorum, confert sanctificatio-
nem, & uitam perpetuam, ingratus sum ni-
mis & impiissimus, si cum patre & filio non re-
feram gloriam, aut si non est cum patre & filio co-
lendus, ergo nec confitendus in baptismo
est. Si autem omnimodo confitendus est, secun-
dum dictum domini, & traditionem aposto-
lorum, ne semiplena sit fides, quia me poterit ab
eius cultu prohibere? In quem enim iubeor
credere, etiam ei debeo supplicare. Adorabo
ergo patrem & filium, adorabo & spiritum-
sanctum, una eademque ueneratione. Quod si
quis durum hoc putat, audiat quomodo Da-
uid ad culturam dei fideles hortatur: Adora-
te, inquit, scabellum pedum eius. Quanto ma-
gis sit religiosum, si adoretur eius, ille utique
spiritus sanctus, quem beatus Petrus in tan-
ta sublimitate praedicauit, dicens: Spiritus san-
cto missio de caelis, in quem cupiunt angeli
prospicere. Si angeli eum concupiunt aspicere
non denegemus eum, ne forte & nobis dica-
tur, sicut dictum est ad Iudaeos: Vos semper
spiritui sancto resististis, sicut & patres ue-
stri. Quod si haec tanta & talia non inclinent
animum ad uenerandum spiritum sanctum, acci-
pite adhuc aliquid fortius. Sic enim Paulus
instruit prophetas ecclesiae, in quibus utique

Liber .II.

& per quos spiritus sanctus loquebatur: Si, in-
quit, omnes prophetauerint, iniret autem aliquis
infidelis aut idiota, convincitur ab omnibus,
occulta quoque cordis eius manifesta sunt, &
tunc cadens adorabit deum, pronuntiās quod
uere dominus in uobis est. Et utique in eis spiritus-
sanctus est, qui prophetauit. Si ergo infide-
les cadunt in faciem suam, & adorant spiritum-
sanctum, perterriti & confitentur uicti, quan-
to magis fidelibus expedit, ut uoluntarie &
ex affectu adorent spiritum sanctum? Adora-
rur autem spiritus sanctus, non quasi separatim
more gentiliū, sicut nec filius separatim ado-
ratur, quia in dextra patris est, sed cum ado-
ramus patrem, credimus inuocare spiritum san-
ctum, et cum patrem rogamus, à filio nos ex-
audiri confidimus, sicut ipse dominus dixit: Quic-
quid petieritis patrem in nomine meo, hoc
faciam, ut honorificetur pater in filio. Et si spi-
ritus sanctus adoratur, ille utique adoratur, cu-
ius est. Illud autem nullus ignorat, quia diuinæ
maiestati nec addi quicquam, nec minui huma-
nis supplicationibus potest, sic unusquisque
secundum propositum uoluntatis suae, aut glori-
am sibi acquirit fideliter uenerando, aut con-
fusionem perpetuam, pertinaciter resistendo.
Certum est enim, quia superbia & contemptus,

84 Persecutionum Africæ

damnant, honorificentia uero fructum deuotionis expectat. Quare aut fideles non honorificent integre trinitatem, ad quam se pertinere confidunt, cuius nomine se renatos, cuius seruos se nominari gloriantur? Nam si cur ad nomen dei patris, homines dei appellantur, ut Helias homo dei dictus est, ut Moyses homo dei appellatus est, sic à Christo, Christiani nuncupantur. Si igitur uocetur aliquis homo dei, & non sit Christianus, nihil est: Qui si uocetur Christianus, & non fuerit spiritalis, nec sibi satis de salute confidat. Sit ergo secundum salutaris baptismi confessionem fides integra trinitatis, sit una deuotio pietatis. Nec more gentilium potestatum, diuersitates opinemur, aut creaturam, quantum ad deitatem in trinitate, suspicemur. Sed nec ludæorum scandalo moueamur, qui filium dei negant, qui spiritum sanctum non adorant, sed potius perfectam trinitatem adorantes, magnificantes, sicut in mysterijs ore nostro dicimus, ita conscientiam nostram teneamus, sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth, Ter dicentes sanctus, unam omnipotentiam confitemur, quia una est religio, una glorificatio trinitatis, ut audiamus Apostolum, sicut audierunt Corinthij: Gratia domini no-

Liber .III.

85

stri Iesu Christi & dilectio dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis. Hæc est fides nostra, euangelicis & apostolicis traditionibus, & omnium quæ in mundo sunt catholicarum Ecclesiarum, societate fundata, in qua nos per gratiam dei omnipotentis permanere usque ad finem uitæ huius terræ confidimus & speramus. Directa duo decimo kalen. Maiarum, per Ianuarii Zatterensem, Villaticum à calis Medianis, episcopos Numidiæ, Bonifacium Foratianensem, & Bonifacium Gazanensem, episcopos Vizacenos.

LIBRI SECVNDI FINIS.

Liber tertius.

Cumque noster libellus legeretur, oblatum, ueritatis lumen nequaquam intueri cæcis oculis potuerunt, infanientes, uocibus infrementes, grauiterque ferentes, quare nos nomine nostro catholicos dixerimus. Statimque mentientes suggerunt regi de nobis, eo quod strepitum fecerimus, audientiam fugientes. Qui eadem ho-

Persecutionum Africae

ra accensus, & credens mendacio, festinauit
facere, quod uolebat, etiam conscriptū ha-
bens, & occulte cū eodem decreto, per diuer-
sas prouincias suos homines dirigens, epi-
scopis Carthagini positis. Vna die uniuersae
Africae ecclesias clausit, uniuersamq; substā-
tiam episcoporum & ecclesiarū suis episcopis
munere condonauit. Nesciens quoq; quid
loqueretur, neq; de quibus affirmabat, legē
quam dudū Christiani Imperatores nostri
contra eos, & cōtra alios haereticos p hono-
rificentia Ecclesiae catholicae dederūt, aduer-
sus nos illi proponere non erubuerūt, addē-
tes multa de suis, sicut placuit tyrannicae po-
testati. Haec est enim series datae & praepo-
sita legis: Rex Hunerychus Vandalorum &
Alanorum, uniuersis populis nostro regno
subiectis. Triumphalis & maiestatis regiae
probatum esse uirtutis, mala in autores cōsi-
lia retorquere. Quisquis enim prauitatis ali-
quid inuenerit, sibi imputet quod incurrit. In
qua re nutū diuini iudicij, clementia nostra
secuta, personis, prout eorum facta meruerint,
seu bona, seu forte talibus contraria, decre-
uit. Itaq; his prouocantibus, qui contra prae-
ceptionem inelictae recordationis patris no-
stri, uel mansuetudinis nostrae crediderunt

Liber .III.

esse renitendum, censuram seueritatis assu-
mimus. Auctoritatibus enim, cunctis popu-
lis fecimus innotescere, ut in sortibus Van-
dalorum nullos conuentus homouision sa-
cerdotes assumerent, nec aliquid mysterio-
rum, quae magis polluant, sibi met uenicica-
rent. Quod cum uideremus esse neglectum,
& plurimos esse repertos, dicentes se inte-
gram fidei regulam custodire uel retinere,
uniuersos constat fuisse cōmonitos ad spa-
cia temporis prorogata mensū nouē, quae cō-
tentionis si quid ad eos proposita possit ap-
tari, ad kalen. scilicet Februarias, anni octauī
regni nostri, sine metu aliquo, conuenirent.
Qui dum huc ad Carthaginensem conflue-
rent ciuitatem, post moram temporis prae-
stituti, aliam quoq; dilationem aliquantorū
dierum dedisse cognoscimur. Dum se cōfli-
ctui paratos astruerent, primo die à uenera-
bilibus episcopis nostris, eis uidetur esse pro-
positum, ut homouision, sicut admoniti erāt,
ex diuinis scripturis proprie approbarent,
aut certe, quod à mille et quotquot excurrūt
pontificibus, de toto orbe in Ariminensi cō-
silio, uel apud Seleuciam amputatū est, prae-
damnarent. Quod nequaquā facere uolue-
runt, uniuersa ad seditionem, per se cōcita-

Persecutionum Africae

to populo reuocantes. Quinimmo & secunda die, dum eis mandaremus, ut de eadem fide, sicut propositum fuerat, responderent, hoc uidentur assumpsisse, temeritate transacta, ut seditione & clamoribus omnia perturbantes, ad conflictum facerent minime perueniri. Quibus prouocantibus, statuimus, ut eorum ecclesiae clauderentur, hac illis conditione praescripta, ut tam diu essent clausae, quam diu mallet ad conflictum propositum peruenire. Quod ea obstinatione facere noluerunt, quam in prauis uidentur assumpsisse consilijs. Adeo in his est necessarium ac iustissimum retorquere, quod ipsarum legum continentia demonstratur, quas induxisse cum terrore Imperatoribus temporum diuersorum, tunc contigit promulgari. Quarum illud uidetur tenere contextio, ut nulla exceptis superstitionis suae antistitibus, ecclesia pateret, nullis liceret alijs, aut conuictus agere aut exercere conuentus, nec ecclesias, aut in urbibus, aut in quibusdam minimis locis penitus obtinere, neque construere, sed praesumpta fisci iuribus iungerentur. Sed etiam nec patri monia eorum, ecclesiae suae fidei sociata, suis antistitibus peruenirent, nec commeandi ad quaecumque loca talibus licentia pateret, sed

Liber .III:

extorres omnibus urbibus redderentur & locis, nec baptizandi haberent facultatem aliquam, aut forte de religione disputandi. Et nullam haberent ordinandi licentiam, seu episcopos seu presbyteros, uel alios quos ad clerum pertinere contingeret, proposita seueritate uindictae, ut tam hi, qui se paterentur huiusmodi honores accipere, quam etiam ipsi ordinatores, denis libris auri singuli mulctarentur, eo adiecto, ut nullus eis locus esset uel aditus supplicandi, sed etiam si qua minus minime praeualerent. Et si in hac perniciem perdurarent, etiam de proprio solo ablatis in exilium, super persecutione idonea, mitterentur. In populo quoque praefati Imperatores similiter saeuientes, quod eis nec donandi, nec testandi, aut capiendi, uel ab alijs relictum, penitus ius esset, non fidei commissio, mine, non delegati, non donationibus, aut relictione, quae mortis causa appellatur, uel quolibet codicillo, alijsue forsitan scripturis, ita ut etiam, qui in palatijs militarent, condemnationis grauissimae poena, quae talibus praescripta constituitur, obligantes. Viris autem maiestatis diuinae cultoribus, id est, sacerdotibus nostris ecclesias uniuersas, uel totius cleri nominis supra dicti, quibuscumque

Persecutionum Africæ

terris & regionibus constitutas (quæ propi-
cia diuinitate Imperij nostri regimine possi-
dentur) unâ cum rebus, quæ ad easdem per-
tinent, hoc decreto statuimus proficere, nō
dubitantes, quod plus alimonix inopu proli-
ceret, quod sacrosanctis pontificibus, iuste
collatum est. Hæc ergo legem fonte iustitiæ
profluentem, cunctis fecimus innotescere,
quatenus nullus sibi ignotū esse, quod præ-
ceptum est, possit obtendere. Optamus uos
bene ualere. Sub die .vi. kalen. Martias
Carthagini.

POST HAEC edicta feralia, ueneno
toxico trāuersa, iubet cunctos episcopos
qui Carthagini fuerant congregati (quoru
iam ecclesias, domos & subliatiam ceperat)
in hospitij, quibus erant, expoliari. Et expo-
liatos foris muros propelli. Non animal, nō
seruus, non murāda quæ ferebant uestimen-
ta penitus dimittuntur. Addēs adhuc, ut nul-
lus quempiam illorum hospitio reciperet,
aut alimoniam præstaret. Qui autē miseratio-
nis causa facere tentasset, cum uniuersa do-
mo sua incendio cremaretur. Sapienter tunc
etiam proiecti episcopi fecerūt, ut licet men-
dicantes, exinde nō abierint. Quia si recede-
rent, nunquā omnino reuocarentur, & men-

Liber .III.

strentur cos, sicut mentiri sunt, fugisse cōfi-
ctum, maxime, quia non reuertentur. Iam
neq; ulla erat ecclesiæ substantia, uel oibus
occupatis. Dum ergo gementes in circuitu
murorum, nudo sub aëre iacerent. Factū est
ut rex impius ad piscinas exiret. Cui uniuers
si occurrere maluerunt, dicentes: Vt quid ta-
liter affligimur? Pro quibus malis forte com-
missis ista perpetimur? Si ad disputationē cō-
gregati sumus, quare expoliati? Quare tra-
ducimur? Quare differimur, & sine ecclesijs
& domibus nostris, foris ciuitatem fame &
nuditate laborantes medijs stercorebus uo-
lutamur? Quos ille toruis oculis respiciēs pri-
usquam suggestionem eorū audisset, iussit su-
per eos equos cum sessoribus dimitti, ut ta-
li uiolentia possent non solum conteri, uerū
etiam enecari. Quorū tunc multi cōtriti sunt
& præcipue senes. Tunc deinde iubentur ad
quendam locum (qui dicitur ædes Memo-
riæ) illi uiri dei occurrere, fraudem sibi nesci-
entes aptatam. Vbi cū uenissent, charta eis
ostenditur, inuoluta ista subtilitate serpētis:
Dñs noster rex Hunerycl^{us}, licet doleat, qđ
sitis contemptores, ut adhuc eius uoluntati
obedire non tardetis, iubet, & eius efficiami-
ni religionis, cuius est ipse, nūc de uobis bo-

Persecutionum Africae

num cogitauit, si iuraueritis ita, ut quod ista charta continet, faciatis, dimittet uos ecclesijs & domibus uestris. Ad qd' uniuersi episcopi responderunt: Semper dicimus & diximus, & dicturi sumus: Christiani episcopi sumus. Apostolicam fidē & unam & ueram tenemus. Factumq; est, ut post confessionis meritum facerent subiectos, & ut omni honoris sui priuilegio expoliati, infamiā incurrerent, & publico crimine huiusmodi personæ se cognoscerent esse subiectos. Officiis etiam iudicum diuersorum, triginta argenti pondo pœna proposita, quam si quinq; uicibus in errore perdurantes contigisset inferre, tunc demū tales conuicti, atq; subiugati uerberibus, in exilium mitterentur. Deinde codices uniuersos sacerdotum, quos persequēbatur, pœperunt ignibus tradi. Quod de libris huiusmodi, quibus sibi nominis illius errorem persuasit iniquitas, precium faciendum, hæc enim, ut dictum est, pro singulis quibusq; personis illi obseruanda præceperant, ut illustres singuli, auri pōdo quadragena, populares auri pondo uicena, sacerdotes auri pondo tricena, decuriones auri pondo terquina, plebes auri pondo quina, circūcelliones argenti pōdo dena. Et si qui forte

Libor .III:

91

in hac perniciē pmanerent, cōfiscatis omnibus rebus suis exilio mulctarētur. Ordines ciuitatum, sed & procuratores & conductores possessionū tali pœna uidebantur affligere, ut si forte tales celare diligenter, et minime publicassent, & retentos iudicio non facerent præsentari, ipsi tenerētur ad pœnā. Conductores etiam regaliū prædiorū, hac mulcta proposita, ut quantū domui regiæ inferrent, tantū etiam fisco pœnæ nomine cogerentur exoluere, ut generaliter in omnibus conductores uel possessoribus, qui in eadem superstitione credidissent perdurandum, constituitur obseruari. De iudicibus etiam, qui huic rei instantissimi imminēbāt, proscriptionis & sanguinis pœna punirentur. Sed & de primatibus officiorū tres numero punirentur, alijs uiginti librarū auri condēnatione mulctandis. Quare his necesse est conditionibus obligari homousianos oēs, quos huiusmodi malis persuasos, ignis constat tenuisse & tenere materiam, quos ab hominib; supra dictis obtinere decernimus in persecutionē, uēturis per ordines cunctarum urbium, sed etiam iudicibus, qui superius neglexisse dura supplicia aduersantibus inferre monstrantur. Omnes ergo supradicti

24 Persecutionum Africae

Etæ fidei homouision erroribus implicatos, quæ cuncta prædamnata est concilio tantorum numero sacerdotum, uniuersis rebus supradictis & cōtractibus, præcipimus abstinere. Quod nihil sibi nouerint esse pmissum, sed uniuersos similis pœna maneat & stringat, si ad uerā religionē, quā ueneramur & colimus, intra diē kal. Iuniar, anni octauiregni nostri cōuersi nō fuerint. Diē autē pstitutum ideo pietas nostra constituit, ut p̄daminantibus errorē, indulgentia non negetur, et obstinatos aios supplicia digna cōerceant. Qui autē in eodē errore pmanferint, seu domus nostræ occupent militiā, seu forsità diuersis titulis necessitatibusq; præpositi, pro gradibus suis declaratas superius mulctarū illationes cogantur excipere, nihil ualituris, quæ forsitan p̄ subreptionē quēquam taliū contingit pmereri. In priuatos etiā, uel cuiuscunq; gradus psonas, hoc nostra p̄mulgatio p̄cipit obseruandū, quod circa tales supra dictis legibus uidebatur expressum, ut pœnæ congrue subderentur. Iudices autē prouinciarum, quod statutū est, negligētes, exequi, superioris feriri sentētia iudicij, illi qui à rege fuerant destinati, festinabāt extorq̄re episcopis sacramētum. Tunc beati uiri, Hor-

Liber .III.

rulanus & Florentianus episcopi, pro omnibus & cū omnibus dixerunt: Nunquid animalia irrationalia nos sumus, ut nescientes quid charta contineat, facile aut temere iuremus? Accelerauerunt quoq; illi à rege destinati, scripturæ eis propalare tenorē, qui huiusmodi sermonibus fuerat coloratus. Sic enim calumniosa series continebat: Iurate si post obitū dñi nostri regis, eius filium Hilderych desideratis esse regē, uel si null⁹ uestrū ad regionem transmarinā epistolas diriger. Quod si sacramentum huius rei dederitis, restituet uos ecclesijs uestris. Cogitauit tunc multorum pia simplicitas, etiam contra prohibitionem diuinam, sacramentum dare, ne dei populus in posterum diceret, quod iudicio sacerdotum, qui iurare noluerunt, nō fuerunt ecclesiæ restituta. Alij quoq; episcopi sentiētes dolum fraudis, nequaquam iurare uoluerunt, dicentes prohibitum fuisse Euangelica autoritate, ipso domino dicēte: Non iurabitis in toto. Quibus ministri regis: Secedant in parte, inquit, qui iurare disponunt. Qui cū secederent, notari scribebant, quid quisq; diceret, & ex qua ciuitate fuisset, similiter factum est illis, q̄ nō iurauerūt. Statimq; pars utraq; custodiæ mācipatur, post

Persecutionum Africae

modum uero fraus, quæ celabatur, apparuit, iurantibus dictum est: Quia contra præceptum Euangelij iurare uoluistis, iussit rex ut ciuitates atq; ecclesias uestras, nunq̃ uideatis sed relegati, colonias iure ad excolendū agrū accipiat, ita tamen, ut non psallatis neque oretis aut ad legendū codicem manibus gestetis, non baptizetis, neq; ordinetis, aut aliquem recōciliare præsumatis. Similiter non iurantibus aiunt: Quia regnū filij dñi nostri non optatis, idcirco iurare nolulistis. Ob quā causam iussi estis in Cursicanā insulā relegari, ut ligna profutura nauibus, incidatis. Adidit itaq; bestia illa sanguinē sitiens innocētum, episcopis, necdū in exiliū directis, per uniuersas Africanæ terræ prouincias, uno tēpore tortores crudelissimos destinare, ut nulla remaneret domus uel locus, ubi non esset ululatus et luctus, ut nulli etati, nulli parceretur sexui, nisi illis, qui eorū succūberent uoluntati, hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus cōcremabāt. Mulieres, & præcipue nobiles cōtra iura naturæ nudas omnino in facie publica cruciabant. Ex quibus unā nostram Dionysiam rursus ac breuiter nominabo. Cum uideret eā non solū audacē esse, sed etiā matronis ceteris pulchriore, ipsam

Liber .III.

primo iussi sunt fustibus expoliatā aptare. Quæ cum pateretur diceretq; de deo: sum secura, qualiter libet, cruciate, uerecunda tamen membra nolite nudare, amplius illi magis furentes, celsiori loco uestimentis exutā consistunt, spectaculum eam omnibus facientes. Quæ inter ictus uirgarū, dum riuuli sanguinis toto iam corpore fluitarent, libera uoce dicebat: Ministri diaboli, quod opprobrium meū facere computatis, ipsa laus mea est. Et quia esset scripturarū diuinarum scientia plena, aptatis arctata pœnis, & ipsa iam martyr, alios ad martyriū confortabat: Quæ suo sancto exemplo pene uniuersam suam patriam liberauit. Quæ cū suū unicū filiū adhuc teneræ ætatis & delicatum, timore pœnarū formidolosum conspiceret, uerberans eū nutibus oculorum, & increpans autoritate materna ita confortauit, ut matre multo fortior redderetur. Cui inter crudelia uerbera constituto, ita dicebat: Memento fili mi, quia in nomine Trinitatis, in matre Ecclesia catholica baptizati sumus. Non perdamus indumentum nostræ salutis, ne ueniēs inuitator uestē nō inueniat nuptialem, & dicat ministris: Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorū & stridor dentium, illa

Persecutionum Africae

poena timenda est, quæ nunq̃ finitur, & illa desideranda uita, quæ semper habetur. Talibus itaq; filiū solidans uerbis, uelociter martyrem fecit. Venerabilis em̃ adolescens, Maioricus nomine, in certamine cōfessiōis spiritum reddens, cursum palmiferum consummavit. Amplexansq; illa hostiā suā, quantū potuit uocibus dño gratias agens, ad gaudium spei futuræ in sua domo maluit sepelire, ut quotiens super sepulchrum eius Trinitati preces effundat, alienā se à filio nunquā esse confidat. Quanti igitur per eam in illa ciuitate (ut fati sumus) acquisiti sunt deo, longum est enarrare. Nā etiā germana noīe Datiua, atq; Leoncia filia sancti Germani episcopi, cognatusq; Datiux, uenerabilis AEmilius medicus, religiosus quoq; Tertius trinitatis confessione p̃clarus, uel Sibidensis Bonifacius, quāta pertulerūt, qualibusq; cruciatibus euisceratz, uel uiscerati sunt, qui ualet, ex ordine dicat. Seruus quoq; Tuburbitana ciuitatis Maiorus, generosi & nobilis uiri, pro Christo quas pertulerit, quis explicet, pœnas? Qui post cædes innumerabiliū fustium trocleis frequentibus eleuatus, dū totam per urbem penderet, nunc in sublime sublarus, ictu celeri dimissis itez canabinis, sup̃ filices

Liber .III.

plateam pondere corporis ueniens, ut lapis super lapides corruerat, sed & sæpius tractū & lapidibus acutissimis defricatū, ut cutibus separatis pelles corporis de lateribus uideres, & uentre pendere. Iste etiā temporibus Genserychi nō ualde dissimilia ptulerat, ne amici cuiusdam sui secreta nudaret. Quanto magis nūc in suæ fidei sacramēta muniretur & si homini gratus fideliter exhibuit fidem, quantū illi debuit, qui redditurus est pro fide mercedē? In ciuitate uero Cululitana non ualeo, quæ gesta sunt, nūciare, quia & ipsam quantitātē martyrum uel etiam confessorum, impossibile est homini supputare. Vbi quædam matrona, auctrix sui nominis Victoria in conspectu uulgi, cū cōtinuato suspendio concremaretur, à marito p̃dito, filiis præsens, taliter rogabatur: Quid pateris coniunx? Si me despicias, uel hos, quos genuisti, miserere impia paruulorū, quare obliuisceris uteri tui, & p̃ nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? ubi sunt fœdera cōiugalis amoris? ubi societatis uincula? ubi quæ inter nos dudum honestatis iure tabulæ conscriptæ fuerunt? Respice, quæso, filios, ac maritum, & regis iussione festina implere præceptum, ut imminētia adhuc tormenta lu-

Persecutionum Africae

eris, simul & mihi doneris & liberis nostris. Sed illa, nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, aspectum oculorum altius eleuans à terra, mundum cum suis desiderijs contemnebat. Quam cum iam continuato suspensio auulsis humeris, etiam qui cruciabant, conspicerent mortuam, deposuerunt prorsus omni parte exanimatam. Quae postea retulit quandam sibi uirginem astitisse, atque tetigisse membra singula, & illico fuisse saluatam. Qualiter autem Adrumitanarum ciuitatis ciuem Victoria num, tunc proconsulem Carthaginis praedictam nescio, deficientibus uerbis, quo in Africae partibus nullus ditior fuit, qui etiam apud impium regem pro rebus semper sibi commissis fidelissimus habebatur. Mandatur ei à rege familiariter diciturque, quod eum habiturus esset praeter omnibus, si eius praeepto facile commodasset assensum. Sed ille uir dei, missis ad se, tale dedit, cum fiducia magna, responsum: Securus ego sum de Christo deo & domino meo, haec regi dicatis: Subrigat ignibus, adigat beatis, exerceat omnium tormentorum generibus, si cessero, frustra sum in Ecclesia catholica baptizatus. Nam si haec praesens uita sola esset, & aliam, quae uera est, non speraremus aeternam, nec ita facerem, ut modicum atque

Liber .III.

temporaliter gloriarer, et ingratus existerem, qui suam fidem mihi contulit, creatori. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum tormentorum & quantis cum affligeret poenis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit. Apud Tambadensem quoque ciuitatem gesta, quis enim queat certamina martyrum explicare? Vbi duo germani Aquasregiensis ciuitatis, sibi securi de domino, inuicem iurauerunt, ut rogarent tortores, ut una poena parique supplicio torquerentur. Et dum primo suspensio molibus lapidum pedibus alligatis, tota die penderent, unus illorum petiuit se deponi, & sibi inducias dari. Cuius frater alius metuens ne fidem negaret, ei de suspensio clamabat: Noli, noli frater, non ita iurauimus Christo. Accusabo te, cum ante thronum eius terribile uenerimus, quia super corpus & sanguinem eius iurauimus, ut pro eo simul patiamur. Ista dicens & alia, confortauit germanum ad plenum passionis. Qui clamans in genti uoce dicebat: Addicite supplicijs, quibus uultis, & poenis Christianos aetate crudelibus, quod frater meus facturus est, hoc etiam ego. Quantis iam laminis adusti sunt ignis, quibusue singuli exarati, quibus cruciati,

Persecutionum Africae

bus torti, ipsa res docet, qd' eos ipsi tortores à sua facie proiecerunt, dicentes: Istos imitatur uniuersus populus, ut nullus ad nostrā religionem penitus cōuertatur. Et præcipue quia nulli liuores, nulla pœnarū uestigia in eis penitus uidebātur. In Tipasensi uero qd' gestū est Mauritanie maioris ciuitate, ad laudem dei narrare festinemus. Dum suæ ciuitati Arriani episcopum ex notario aulae, ad perdendas animas ordinatum uidissent, ois fere ciuitas euectione ualde proxima ad Hispaniam confugit, relictis paucissimis, q' adiutum non inuenerant nauigādi. Quos Arrianorum episcopus primo blādimentis, postea minis cōpellere cœpit, ut eos faceret Arrianos, sed fortes in dño, nō solum suadēis infantiā irriserunt, uerum etiam publice mysteria diuina, in domo una congregati, celebrare cœperunt. Quod ille cognoscens, relationem occulte Carthagini aduersus eos direxit. Quæ cū regi innotuisset Comitē quēdam cum iracūdia dirigens, pœcepit ut in medio foro, congregata illuc omni prouincia, linguas eis & manus dexteras radicibus absceinderent. Et Spiritus sancto præstante, ita locuti sunt & loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis is credulus esse uolue

Liber .III.

rit, pergat nunc Constantinopolim, & ibi reperiet unum de illis, subdiaconū Reparatū, sermones politos sine ulla offensione loquentem. Ob quā causam uenerabilis nimis in palatio Zenonis Imperatoris habetur, & præcipue regina mira cum reuerētia ueneratur. Sed quis congruo sermōe possit exequi, aut coacervare diuersitates pœnarū, quas ex iussu regis sui etiam ipsi Vandali in suos homines exercuerunt? In ipsa quæ gesta sunt Carthagine, si nitatur scriptor singulatim astruere, etiā sine ornatu sermōis, nec ipsa nomina tormētōrum poterit dicere. Quæ res hodie cuiq' proposita, in promptu demonstratur. Nā alios sine manib', alios sine oculis, alios absq' pedibus, alios truncatos naribus auribusq', aliosq' uideas nimio suspendio spatulis auulsis, caput quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum, dum iugiter in altis ædibus suspendio cruciantes, impulsionē manū, funibus agitatīs, per uacūū aërem huc atq' illuc faciebant uagari pēdentes, nōnulli disrūptis funibus de illa altitudine suspensionis, ictu ualido corruerunt, & pluriimi arcē cerebri cum oculis amiserunt, alij confraetis ossibus, spiritum cōtinuo rediderunt, alij ost paululum exhalauerunt.

Persecutionum Africae

Sed qui hoc fabulosum putat, Auius Zenonis legatum interroget, in cuius praesentia praecipue gesta sunt, illa scilicet causa, qua ueniens Carthaginē, sese p[ro] defensione Ecclesiarum catholicarum uenisse iactabat, ut & illi ostenderet tyrannus, neminem se formidare. Illis plateis, uicis plures tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est, ascendendo ad palacium, & descendēdo trāsire, ad opprobriū ipsius Reipublicae, et nostri iam deficientis temporis fecem. Tūc igitur & quāda[m] uxor cuiusda[m] cellarū regis nomine Dagilli, qui temporibus Genserychi multociens iā confessor extiterat, matrona nobilis ac delicata, flagellis & fustibus omnino debilitata, exilio arido & inuio relegatur, ubi nullus hominū forte cōsolationis gratia ueniēdi haberet accessum, relinquēs cum gaudio domi maritum simul & filium. Cui postea oblatū esse dicitur, ut mitiori heremo translara, frueretur, si uellet, solatio sociorum, illa uero ingens sibi adesse credens gaudium, ubi nullū humanum haberet cōsolatiōis affectum, ne fieret supplicauit. Tūc etiā Eugenio pastore iā in exilio constituto, uniuersus clerus ecclesiae Carthaginis cāde inediaq[ue] maceratus, fere quingenti uel am-

Liber .III.

plius, inter quos quāmplurimi erant lectores, infantuli gaudentes in dño, procul exilio crudeli traduntur. Sed libertatem tūc dū in media urbe caderentur Mirita diaconi, ceteris liberiores, tacere nō debeo. Fuit quidam Epidophorus noie, nimīū crudelis & ferus, cui fuerat delegatū mēbra cōfessorū christi supplicis grassantibus laniare, hic enim fuerat apud nos dudum in ecclesia Fausti baptizatus, quē Mirita uenerabilis diacon[us] de aluelo fontis susceperat generatū, postea uero, dum apostata et, tantae extitit scuritatis in Ecclesiam dei, ut superior oib[us] executor persecutionis esset inuentus. Quid multa? cum primo presbyteri supplicis macerandi ordine citarentur, primo post Archidiaconū Salutare[m], aptatur p[ro]cenis memoratus Mirita, fuit em̄ secundus in officio ministrorum, qui cum Epidophoro sedente & fremēte honorabilis senior cepisset extēdi, priusquam excruciareretur, clam forte nescientibus cunctis, illa quibus eū suscipiens de fonte dudū texerat sabana, baiulabat, quibus ventilatis mulq[ue] in ostensione cunctis extēdis, his uerbis totam ad fletū & lachrymas dicitur commouisse ciuitatem, Haec sunt lintamina Epidophore minister errans erroris, quae te ac-

Persecutionum Africae

cusabunt, dum maiestas uenerit iudicantis. Custodiētur diligentia mea ad testimonium tuæ pditionis, ad mergendū te in abyssum putei sulphurantis, hæc te immaculatum cinxerunt de fonte surgentē, hæc te acrius persequētur, flāmantē ge heimā cū cæteris possidentē, quia induisti te maledictione, sicut uestimentū, scindens atq; amittens ueri baptis-matis & fidei sacrum. Quid facturus es miser, cū serui patrisfamilias ad cenā regiā congregare cœperint inuitatos: Tunc te aliquādo uocati terribiliter indignatus exutū stola rex conspiciens nuptiali, dicentib; Amice quomodo huc uenisti, uestem nō habens nuptialem? Nō uideo quod cōtuli, nō cognosco, quod dedi, perdidisti militiæ chlamydē quam in tutela uirginorum membrorū gestisti decē mensibus texti, & tendicula crucis extendens aqua mundaui, & purpura mei sanguinis decorauī, nō cōspicio uultū signaculi mei, charactērē non uideo Trinitatis, talis interesse non poterit epulis meis. Ligatē eum manibus & pedibus suis, funiculis, qui seipsum uoluntarie separare uoluit à catholicis fratribus suis. Ipse funes extendit cōtinuatos in laqueū, quibus & semetipsum uinxit, & alios, ne ad illud uenirēt conuiuiū impe-

Liber .III.

diuit, iuxta semitā multis scandalum posuit, quem nunc cū rubore perpetuo & dedecore sempiterno, de conuiuiō meo proieci, hæc & alia Mirita dicente, igne conscientia ante ignem æternum obmutescēs Epidophorus torrebatur. Parātes igitur uniuersi dorsa sua uerberibus, alacres ad exilium pergunt, quibus adhuc in itinere longioris uia cōstitutis destinantur (episcopis Arrianorū suggestentibus) homines immisericordes ac uolēti, ut illud, quod eis forte miseratio Christiana uictui contulerat pfuturū, crudeliter auferretur, quando unusquisq; cor libentius forte cantabat: Nudus exiui de utero matris meæ, nudū etiam me oportet ad exilium pergere, quia dominus nouit esurientibus cibū porrigere, & in deserto uestire. Nā & Vādalī duo sub Genserychio sapius cōfessores, comitāte matre, cōtemptis oībus diuitijs suis, cum eisdē clericis ad exiliū perrexerunt. De multitudine autē pgentium confessorū, id est, ecclesiæ Carthaginis clericorum, suggerēte quodā exlectore Theucorio perduto, quos ille nouerat uocales strenuos, atq; aptos modulīs cātilenæ, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse, dū catholicus esset, tunc discipulos habuit. Sta-

128 Persecutionum Africae

tim illo suggerente sub festinatione, uiri mittuntur, & barbarico furore bisseus numerus puerorum de itinere reuocatur, segregatur corpore, non spiritu a grege sanctorum. Qui timētes praecipitium, cum suspirijs lachrymarum, ne duellerentur, constringebant manibus genua sociorum, quos uolētia in haereticam minacibus separans gladijs, Carthaginē reuocat. Sed dum cum eis, quasi tali aetate non blāditis ageretur, superiores suis inuēti sunt annis. Et ne obdormirēt in mortē, lucernā sibi euāgelici luminis accenderūt. Indignatur ob hoc grauius Arriani, & se superatos a pueris erubescunt, unde accessi subditiore fustibus iubentur, quos iam ante paucissimos dies uarijs uerbis dissiparāt, imprimuntur uulneribus uulnera, & rursum poena restaurata crudescit. Factū est dñō cōfortāte, ut nec aetas minor deficeret in dolore, & magis animus cresceret, roboratus in fide. Quos nunc Carthago miro colit affectu, & quasi duodecim apostolorum chorū cōspicit puerorum, unā degunt, simul uestiuntur, pariter psallūt, simul in dñō gloriant. Illis diebus & duo negotiatores, Frumētius & alius Frumētius, ipsi eiusdem urbis, egregio martyrio coronati sunt. Tūc & septē fratres, non natura, sed gratia, si-

Liber .III.

129

mul in monasterio cōmanētes, cōfessiōis ceramine expleto, immarcescibile puenerūt ad coronā, id est, Liberatus, Abba, Bonifacius diaconus, Rusticus subdiaconus, Rogatus monachus, & Maximus monachus. Nā illo tempore crudelius Arrianorum episcopi, presbyteri, clerici, quā rex et Vādali saeuiebāt. Nam ad psequendū episcopi cum suis clericis ubiq; gladijs accincti currebāt, sicut quidam episcopus inter illos ceteris crudelior Antonius noīe, qui tā nefaria & incredibilia in nostris exercuit, ut narrari non queāt. Fuit ille in quadā ciuitate proxima heremo, q̄ Tripolitanae puincia uicina est. Qui ut bestia insatiabilis, catholicorum sitiens sanguinē, huc illucq; ad rapiendū rugiens excurrēbat. Nam impius Hunerychus sciēs Antonij ferocitatem, in ipsis heremi partibus uoluit sanctū Eugenium relegare. Quem dum custodiendum Antonius accepisset, ita eū acriori custodia cinxit, ut nullū ad eū introire pmitteret, insuper uarijs insidiarum atq; poenarū supplicij extinguere cogitaret. Sed Eugenius sanctus, dum nostrae psecutionis desleret incommoda, et asperitate cilicij senile attereret corpus, nudaq; sup humū cubitās, strati sacris irrigaret imbribus lachrymarum, aliquādo sen-

Persecutionum Africae

fit infestum paralytis morbu. Quo nuncio in gaudium cōuersus Arrianus pergit festinus ad cubile exilij hoīs dei. Et cū uideret, arcens te passione, uenit Pontificē balbutiētia uerba producere, cogitauit simul exinguere, quē supelle nolebat. Præcepit acetū aspergi, nimis q̄ acerrimum quæreret, quod cum fuisset alatum, uenerabilis senis recusantibus & nolentibus faucibus ingerebat. Nā si cōmunis dñs, q̄ ad hoc uenerat ut potaret, cum gustasset, noluit bibere, quāto magis iste seruus & confessor fidelis oīno nollet, si hæretica feritas ingessisset. Ex q̄ aceto, præsertim illi passioni noxio, morbus accepit augmentū, cui pietas Christi misericorditer subueniens, postea salutē exhibuit. Alio autē nostro episcopo Haberdeū similiter relegato, Tamallunensis ciuitatis, in qua Antonius fuerat, quātum potuit infestarires ipsa demonstrat. Nā cum diuersis eum psecutionibus affligeret, nec posset facere Arrianum, uideretq̄ Christi militē semp in cōfessione cōstantē, p̄miserat eū suis dicens: Nisi eū nostræ fecero religionis, nō sum Antonius. At ubi in sua promissione minor inuentus est, suggerēte sibi diabolo, cogitat aliud. Pedibus manibusq̄ ligatis uinculis ingentibus arctat episcopū,

Liber .III:

101

oreq̄ obturato, ne lingua clamaret, aqua corponi (ut putabat) rebaptizationis spergit, quā si ualeret cōscientiā ligare cum corpore, aut non adesset, q̄ audit gemitus compeditorū: et cordis secreta rimatur, uel separare posset aqua mēdax tantæ uoluntatis p̄positum, q̄ iam homo dei, mittētibz lachrymis, miserat legatum in cælū. Exiit statim uir uinculis, & tali, quasi gaudēs, p̄sequitur uoce: Ecclesię frater Haberdeum noster Christianus effectus es. Cui Haberdeū: Illa est impie Antoni mortis dānatio, ubi uoluntatis tenet assensio. Ego fidei meæ tenax, uocibus cōfitebrebris, q̄ credo & credidi, clamādo defendi. Sed & posteaquā catenis uinxisti, & oris ianuā oppilasti, in prætorio cordis uiolētiae meæ subscribētibus angelis gesta, & lectitāda Imperatori meo trāsmisi. Erat generalis quidē ista uiolētia tyrannorū. Nā Vādali p̄ hac re ubiq̄ fuerant destinati, ut transeuntes itinera, sacerdotibus suis ad duceret iugulandos. At ubi eos fallacis aquæ gladio peremissent, iudiciū eis p̄ditionis, scriptura teste, trahebant, ne alibi simili uiolētia traherētur, quia non licebat, siue priuatis, siue negotiatoribus alicubi transire, nisi descriptam characteris indicio suā a miseris ostēderet mor-

Persecutionum Africæ

tem. Quam reuelationē seruo suo Ioāni olim iam ostenderat Christus, ubi dixit: Nulli licebit aliquid emere, uel uendere, nisi qui habuerit characterē bestię in fronte sua & in manu sua. Nā & episcopi atq; presbyteri illorū cum armatorū manu nocturnis tēporibus uicos uel oppida circūbant, et sic despiciaris postibus ianuæ, aquā gladiumq; geitantes animarū p̄dones intrabāt. Et quos domi repererant, alios forte in lectulis soporatos igneo imbre atq; fulmineo respergentes, simoniaca uociferatione Christianos suos ipsi pariter uocitabant, ut ludū potius suæ hæreseos aquā q̄ religionē ostenderent. In quominus capaces & ignaui impletū in se pollutionis sacrilegiū impurabāt. Prudētiore uero nihil sibi, q̄ nolētib; atq; dormiētib; ingestū esset, obesse gaudebant. Nam et multi eadem hora cinerē suis capitibus iniecerunt, alij sese, uel quia factum est, cilicio luguabri texerunt, nōnulli cœno foetido linierunt & linteamina uiolenter imposita, perfide cōsciderunt, atq; in latrinis foetidisq; locis manu fidei piecerunt. Tali uiolentia, nobis uidentibus, in Carthagine filius cuiusdā nobilis, annorū circiter septē, iussu Cyrilli à patribus separatus est, sine uerecūdia matrona-

Liber .III:

49

li, matre solutis crinibus post raptores tota urbe corrente, ac clamante, ut poterat, Christianus sum, per sanctum Stephanum Christianus sum. Cui & os obturantes, in fontem infantiam in suū gurgitē demersere. Ita & de medici filijs, uenerabilis Liberati factum esse probatur. Nā iussu regis cū uxore & liberis ad exilium mitti iubetur, cogitauit impietas Arriana à parentibus paruulos filios separare, si posset per pietatis affectum, uirtutem prosterne genitoris, Disiunguntur à parentibus tenera pignora filiorum. Qui cum uellet Liberatus lachrymas mittere, auctoritate uxoris increpatus, in ipso meatu exitus sui illico lachrymæ siccatae sunt. Ait cū & coniunx: Et propter filios Liberato perditurus es animam tuam? Computa eos nō fuisse natos. Nam & ipsos omnino uindicaturus est Christus. Nonne uides eos clamantes & dicentes: Christiani sumus? Sed hæc mulier, quæ in conspectu iudicum egerit, tacendum non est. Nam cum ipsa & maritus, licet seorsum, carceris tamen custodia renerentur, ita ut se penitus non uiderent, mādatur mulieri, diciturq; illi: Solue iam duriciam tuam: Ecce uir tuus paruit imperio regis & noster Christianus factus est. Aitq; illa:

Persecutionum Africae

Videam illum, faciam & ego, quod uoluerit deus. Et ducta illa de carcere, inuenit uirum suum stantem cum ingēti multitudine pro tribunalibus cōnexum, & uerum aestimans quod fixerunt inimici, iniecta manu apprehendens uestimenta eius gutturi proxima, uidentibus omnibus, suffocabat eum dicēs: Perдите & reprobe, gratia dei & misericordia eius indigne, quare uoluisti ad modicū gloriari, & in aeternū perire? Quid tibi proderit aurum? Quid argentum? Nunquid liberabunt te de camino gehennae? Dixit & alia multa. Cui maritus respondit: Quid pateris mulier? Quid tibi uidetur? Aut quid forte de me audire potuisti? Ego in nomine Christi catholicus permaneo, nec aliquando amittere potero, quod teneo. Vbi haeretici mendacisui consilij, & detecti, fallaciam suam colorare minime potuerunt. Et quia superius de uolentia immanitatis eorum breuiter diximus, hanc plurimi metuentes, alij se in speluncis, alij in desertis locis, uiri uel foeminae nullo sibi conscio sese claudebant, & ibidem nulla ibi succurrente sustentatione ciborum, fame uel frigore uicti, contritum & contribulatum spiritum exhalabant. Inter haec afflictionis incommoda, inuiolata secū fidei

Liber .III:

securitatem portantes. Sic enim Cresconius presbyter Miritanæ ciuitatis, in spelunca Quizenis montis repertus est, putrescente iam solutus cadauere. Et quia de sancto Habetudeum praefati iam sumus: Peruenit ad Carthaginem, adire censuit nefarium regem, ut conscientiam suam, quā semper familiarem diuinitatis habuit & amicam, etiam hominibus faceret manifestam. Nec eum retinere potuit Antonius, propter uerecundiam suam. Offert impiissimo regi libellū in hac similitudine uerborū: Quid quaeso iam cum prouectis habetis? Quid cum eis, quos exilio relegastis? Quotidie diuitiarum substantiam abstulistis, ecclesijs, patria, domibusque priuastis, sola autem remansit anima, quam captiuare contenditis. O tempora, o mores, uniuersus haec mundus intelligit, & ipse, qui persequitur, uidet. Si fides dicitur, quam tenes, quid uerae fidei membra tantis persecutionibus agitis? quid uobis cum exilio nostro? quid uobis cum egenis in seculo, quorum est uita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum eis, quos abiiecistis, a facie omnium populorum. Dum haec & his similia Pontifex dei dixisset, sceleratus tyrannus hoc ei mandasse perhibetur: Va,

Persecutionum Africae

de ad episcopos nostros, & quod tibi dixerint, sequere, quia ipsi habere huius rei cognoscuntur per omnia potestatem. Sed neque Antonium hæc res ab insania potuit reuocare, scientem se magis imperio regis ob hoc multum placere. Habet deum uero episcopus, gaudens testimonio conscientiae suae, ad locum exilij maluit remeare. Ea tempestate facta est incredibilis fames, & cepit Africam totam una depopulatione uastare. Nullus tunc affuit imber, nulla prorsus gutta de caelo profluxit. Nec frustra, sed iusto iudicio dei, ut ubi persequētibz Arrianis cognosceretur gurgitis aqua ignis & sulphuris bulliebat, indulgētiæ cælestis, quæ semper aderat, pluuia negaretur. Lurida remanserāt terræ facies omnis. Non uitis tegebatur æstate, pampineis opacata uirgultis, non sata resparsa, cultus cespitum uiridabat, non olea semper uiridis, folijsq; repleta iucūdi decoris sui cōsuetum tegmen habebat, non pomorum uirgulta, maturante tellure, gemmas producebant florum, postea fructus, ut assolent, reddituras. Tristia fuere, tristiaq; oīa, & pars per silentiæ & cladis Africam cōfuderat oēm. Non hominibus, non iumentis, germinātis herbæ & diderat tellus omnino uigorē. Arue

Liber .III.

179

rant dudum currentis impetus præcipitati aluei, fluminum fontiumq; crispantes perennitate subtracta, pariter siccauerant uenæ. Oues & boues uniuersi, insuper & pecora campi, simulq; bestię sylvarum, inedia cōsumente, nusquam penitus uisebantur. Et ubi forte germinosus cespes, humida tūc in uale locatus, pallentem potius quā uiuentem nascentis fœni cœperat proferre colorem, illico urens & igneus flatus aderat, totū torrendo deficcans, quia puluerulenta tempestas, arido sub aëre decoquens cuncta, oēm nebulauerat locum. Nullū gestum est tempore illo cōmercium, nullum cespitē terræ, iuuentis trahentibus, scindēs uertit aratrū, quia nec boues supererāt, nec aratra usquā omnino remanserāt. Sed & rusticorum manus alia interierat, & subinde quæ forte supererāt, iam sepulturā querebat. Et quia urgente famis incōmodo neq; cōmercia, ut facti sumus, consuetudini, neq; cultura reddebatur debita terris, iuuenum, senum, adolescentium atq; adolescentularum, puerorū etiam puellarum, agmina simul & funera, ubi poterant, quomodo poterant passim diffundebantur, circūeuntes oppida, uicos uel singulas urbes. Conuersi enim in arcum prauum

Persecutionum Africæ

& peruersum, atq; irritantes deum ad aquas
contradictionis, famem patiebantur ut ca-
nes, non ut comederent panem, sed ut infen-
sam sentirent Trinitatē, quam negauerant.
Alij diffusi per campos, alij secreta syluæ pe-
tebant, antiquas radices herbarum, uel quic-
quid alias aliquas inquirentes. Nonnulli cum
domum niterentur ingredi, in ipso limine
corruentes cateruatim, fame debellante, ca-
debant. Strata uero uel semitæ cadaueribus
repletæ, exhalantium fœtore mortuorum,
gradientes uiuos ex omni parte necabant.
Nec deerant quotidie ubiq; expirantium fu-
nera, & non fuerat uirtus, quæ miserationis
impenderet sepulturam. Neq; enim suffice-
bant ad sepeliendum uiui, fame dominante,
& ipsi post paululum morituri. Cupiebant
singuli libertatem suam, filiorumq; suorum
in perpetuam seruitutem redigere, & non
poterant inuenire. Montes & colles plateæ
ciuitatum, uia uel semitæ unum omnibus fe-
cerant sepulchrum, quibus inedia depascēs
denegauerat uictum. Vandali autē ipsi quos
& prius frequentia multarū prouinciarum
spolia & retentio Africæ primo fecerat diui-
res, maiore magis inopia torquebantur. Et
quanto sibi uidebantur seruorum aggestio-

Liber .III.

nē superbi, tanto amplius deficiebant, fame
torquente defecti. Nullus filium, nullus con-
iugem, nullus proprium tenuit seruum, sed
exiens unusquisq; non ubi uoluit, sed ubi ua-
luit, aut statim defecit, ut nunquam omnino
rediret. Urgebatur infelix multitudo ad ip-
sam urbem Carthaginē congregari, & dum
adhuc cateruatim illic animata cadauera cō-
fluerent, ubi rex infandarum mortium uidit
strages, pelli urbe omnes illico iubet, ne cō-
tagio deficientium commune pararet etiam
suis sibi quoq; sepulchrum. Suis ergo pro-
uincis & domibus singulos reuocari iubet,
sed nec erāt qui reuerterentur, dū quisq; uti-
q; sepulturam suam in uultu portaret. Et cū
idecirco forte rebaptizatorum perditio po-
tuit provenire, quia dum promittitur ab Ar-
rianis præsentis trāfactio uitæ, nec illud ob-
uenit, & mors sequens, primam, secundam
præuenit, in tantum sibi deuastans uindica-
uit fames dominium, ut loca nōnulla & ad-
modum populis habitatoribus extinctis, al-
to nunc silentio parietibus solis extantibus,
conquiescant. Sed quid ego iam immoror in
hoc, quod explicare non queo. Nam si nunc
superessent, uel eis fari de reb; uarijs talibus
licuisset, & Tullianæ eloquentiæ fluuius sic-

Persecutionum Africae

caretur, & Salustius clinguis omnino remaneret. Et ut alienos indignos rei tantæ præteream, si Cassianensis surgeret Eusebius, ad hoc opus non esset idoneus, aut eius translator Græcæ facundiæ Latinæq; floribus Rufinus ornatus. Et quid multa? Non Ambrosius, non Hieronymus, nec ipse noster sufficeret Augustinus. Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quicq; terrigenæ et filij hominum simul in unum dives & pauper. Nonnulli, qui Barbaros diligitis, & eos in condemnatiõe uestra aliquando laudastis, discutite nomen & intelligite mores. Nunquid alio nomine uocari poterant, nisi ut Barbari dicerentur? ferocitatis itaq; uocabulum & crudelitatis & terroris possidentes. Quos quantiscunq; muneribus foueris, quantiscunq; delinieris obsequijs, illi autem nesciunt aliud, nisi inuidere Romanis. Et quantum ad eorum attinet uoluntatem, semper cupiunt splendorem & genus Romani nominis obnubilare. Nec ullum Romanorum omnino desiderant uiuere, & ubi adhuc noscuntur parcere subiectis ad utendum seruitijs illorum parant. Nam nullum dilexere Romanorum aliquando. Si disputare nitebatur de fide nobiscum bar-

Liber .III.

bara ferocitas, & hæresis Arriana rationabiliter disputaret. Sed quando tenuit ratione? quando à Patre deo, deum separat Saluatorem? Quare dolis & calumnijs gerunt, & uelut spiritus tempestatis procella sui furoris totum subuertere uoluerunt? Si disputatio necessaria Episcopalis, quare suspendia, quare ignes, quare ungulæ simul & cruces? Quare Arrianorum sempiterna proles cõtra innocentes, genera talia tormentorum inuenit, qualia nec ipse Mezentius exquisiuit. Dimicauit contra innocentiam furoris cupiditas, & auaritia crudelitatis, ut & animã perderet & substantiam arriperet. Si collatio de siderabatur, quare rapinæ rerum alienarum non tantum sacerdotum, uerũ etiã omnium laicorum? Sed illi expoliati lætari sunt, & rapinam rerũ suarum cum gaudio susceperũt. Adsit iam quæso omnis ætas, omnis sexus, omnisq; conditio. Adsit obsecro omnis turba catholici nominis, quæ gremio paterno toto orbe gestatur, quæ sola germanũ commendare nouit affectum, quæ didicit à Paulo magistro, & gaudentibus conlætari, & cū lugentibus lamentari. Conueniant simul ad domũ nostri doloris, & paribus oculis fundamus flumina lachrymarum, quia causæ et

Persecutionum Africae

fidei nostrae unum est negocium. Nullum nolo mecum ad condolendum haereticum conuenire, qui forte concupiscit addere super dolorem uulnerum meorum, & gratulatur quotidie malis meis. Nolo, nolo, non ego extraneum, sed fraternum habere affectum. Nolo affectum filiorum alienorum, quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis, quia filij alieni supermentiti sunt mihi, inueterauerunt & claudicauerunt a semitis suis, dicunt mihi quotidie: Vbi est deus tuus? Dum affligitur populus, pretioso agni sanguine comparatus, inter quorum opprobria ego ad flagella paratus, non desisto cantare domino flagellato. Amoue a me flagella tua, quia defeci non a fortitudine manus tuae, sed a persecutione haereticis Arrianis. Adueniant mihi omnes, qui mecum angustum carpiunt iter, & propter uerba labiorum dei, uias custodiunt duras, & uideant, si est dolor, sicut dolor meus, quoniam uindemiata sum in die furoris domini. Aperuere super me os suum omnes inimici mei, sibilauerunt et fremuerunt dentibus suis. Dixerunt: deuorauimus eam, en ista est dies, quam expectabamus, inuenimus & uidimus. Adestote angeli dei mei, qui nunquam

Liber .III.

deestis, constituti in ministerio uestro, propter eos, qui haereditatem capturi sunt salutis, & uidete Africam totam dudum tantarum ecclesiarum cuneis fultam, nunc ab omnibus desolatam. Tantis ordinibus sacerdotum ornata, sedentem uiduam & abiectam, sacerdotes eius & seniores in desertis locis & in insulis defecerunt, querendo escas ad manducandum, & non inueniunt. Considerate & uidete, quia Syon ciuitas dei facta est uilis, facta est quasi polluta menstruis, inter inimicos suos. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia uidit gentes inuadere & ingredi atria sua, de quibus praeceperat, ne introirent Ecclesiam tuam, uia eius lugeat, eo quod nemo conueniat in die festo. Egressus est a facie eius omnis decor eius, dicunt uias asperas ambulare uirgines & iuuenes eius, in aulis educati monasteriorum, abierunt in captiuitatem Maurorum, dum lapides sancti eius disperguntur, non tantum in capitibus omnium platearum, sed etiam in locis squalidis metallorum, dicite susceptori eius, habentes fiduciam supplicandi, quando tribulatur, & uenter illius turbatus est a fletu eius, quia sedet inter gentes, & requiem non inuenit, nec est, qui consoletur eam. Quae

Persecutionum Africae

hui à patribus Orientis, qui simul contristaretur, & non fuit, & consolantem, & non inueni, dum manducaret in esca sua fel, & in siti sua potaretur aceto, sponsi & domini sui passionem imitando, qui idcirco passus est pro ea, ut sequatur uestigia eius. Deprecamini Patriarchæ, de quorum stirpe generis nata est, quæ nunc laborat in terris. Orate sancti Prophetæ, cognoscentes afflictam, quæ antea uaticinando præconio cecinistis. Estote apostoli suffragatores eius, quam ut congregaretis uniuersum orbem, ascendente in uobis domino, ut equi uelocissimi cursitastis. Præcipue tu Petre beate, quare files pro ouibus & agnis, à communi domino magna tibi cautela & sollicitudine commendatis? Tu sancte Paule Gentium magister, qui ab Hierusalem usque Illyricum prædicasti Euangelium dei, agnosce, quod Vandali faciunt Ariani, & filij tui gemunt lugendo captiui. Vniuersique ingemiscite sancti simul pro nobis Apostoli, sed scimus, quia indignum uobis, pro nobis orare, quia ista, quæ uenerunt nobis ad probationem, non quomodo sanctis, sed malis meritis supplicia debebantur. Sed & pro malis orate iam filijs, quia & Christus orauit etiam pro inimicis Iudæis, Suffi-

Liber .III.

cient ad castigationem, quæ iuste illata sunt nobis. Iamiamque delinquentibus uenia postulerur, dicatur angelo percutienti: Sufficit iam cohibe manum tuam. Quis ignorat hæc nobis proborum nostrorum scelera procu-rasse? Aberrantibus à mandatis dei, & in lege eius uolentibus ambulare. Sed prostrati rogamus, ut non spernatis uestros miseros peccatores, per eum, qui uos ad apostolicum culmen prouexit humiles piscatores. Tenuit sceleratissimus Hunerychus dominationem regni, annis septem & mensibus decem, meritorum suorum morte consummatus.

Nam putrefactus & bulliens uermibus, non corpus, sed partes corporis eius uidetur esse sepultæ. Si cutille legis datæ transgressor rex, quondam ut asinus sepultus est, ita iste in breui simili morte periret.

FINIS PERSECUTIONIS AFRICAE.

IN DIVI VICTORIS HISTORIAM
Ogdoastichon Reinhardi
Hadamarij, ad Lectorem
beneuolum.

Splēdida nō radiāt hoc simplice v̄ba libello
Dulcia nec suauī carmina pulsa cheli.
Hispidā tēporibus par est cultura malignis,
Lugubres habitus æquiparare studens.
Sic antiqua refert fidei monumēta p̄batā.
Mirificum ueræ religionis epos.
Nullius hic probitas, ergo quæsiuerit illud
Grandisonis aliq̄ quod cecinere modis.

